МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему «Антикризове управління АТ «Київський вітамінний завод» як інструмент забезпечення його фінансової безпеки»

Виконав: студент 2 курсу, 8.0734 -уфеб-з
спеціальності 073 Менеджмент
освітньої програми Управління фінансово-економічною безпекою
Д. О. Рюмшин

Керівник к.е.н., доцент Горбунова А. В.
Рецензент к.е.н., доцент Лепьохін О. В.

Запоріжжя
2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 073 Менеджмент
Освітня програма Управління фінансово-економічною безпекою

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____ А.В. Череп
«___» _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Рюмшину Дмитру Олександровичу

1.Тема роботи: «Антикризове управління АТ «Київський вітамінний завод» як інструмент забезпечення його фінансової безпеки»

керівник роботи: Горбунова Анна Володимирівна, к.е.н., доцент
затверджені наказом ЗНУ від 25 травня 2025 року № 440-с.

2.Строк подання студентом роботи: 3 листопада 2025 року.

3.Вихідні дані до роботи: статистичні дані Державної служби статистики, фінансова звітність АТ «Київський вітамінний завод», а також монографічні дослідження та наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів.

4.Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): дослідити систему антикризового управління; проаналізувати фінансовий стан АТ «Київський вітамінний завод»; обґрунтувати вектори антикризового управління для забезпечення фінансової безпеки підприємства.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов’язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 16 рис., 26 табл.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Горбунова А.В., к.е.н., доцент	16.05.2025 р.	16.05.2025 р.
2	Горбунова А.В., к.е.н., доцент	17.06.2025 р.	17.06.2025 р.
3	Горбунова А.В., к.е.н., доцент	01.08.2025 р.	01.08.2025 р.

7. Дата видачі завдання: 20 червня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	02.04.2025 р. – 07.05.2025 р.	виконано
2.	Виконання вступу	08.05.2025 р. – 15.05.2025 р.	виконано
3.	Виконання розділу 1	16.05.2025 р. – 16.06.2025 р.	виконано
4.	Виконання розділу 2	17.06.2025 р. – 31.07.2025 р.	виконано
5.	Виконання розділу 3	01.08.2025 р. – 15.09.2025 р.	виконано
6.	Формування висновків	16.09.2025 р. – 30.09.2025 р.	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	01.10.2025 р. – 02.11.2025 р.	виконано
8.	Подання роботу на кафедру	03.11.2025 р.	виконано

Студент _____ __Д.О. Рюмшин__
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ __А.В. Горбунова__
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ _О.В.Лепьохін_
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 115 с., 16 рис., 26 табл., 70 джерел.

Об’єктом дослідження є система антикризового управління як інструмент забезпечення фінансової безпеки підприємства

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та економічні та інституційні особливості формування системи антикризового управління як інструмента забезпечення фінансової безпеки підприємства

Метою кваліфікаційної роботи є розвиток теоретико-методичних засад, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо розвитку системи антикризового управління як інструмента забезпечення фінансової безпеки АТ «Київський вітамінний завод»

Методи дослідження: логічного узагальнення, дедуктивний, фінансово-економічного та статистичного аналізу, порівняння, зведення та ін.

Одержані результати: сформовано інформаційну базу для оцінки фінансової безпеки підприємства, розроблено комплексну модель її оцінювання з урахуванням динаміки показників і запропоновано напрями вдосконалення управління дебіторською та кредиторською заборгованістю з метою зміцнення фінансової стабільності підприємства.

Значення результатів кваліфікаційної роботи магістра полягає у можливості застосування отриманих результатів для покращення системи антикризового управління і забезпечення фінансової безпеки підприємства

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА, АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ, ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ

SUMMARY

Qualification work: 115 p., 16 fig., 26 table, 70 references.

The object of the research is the system of crisis management as a tool for ensuring the financial security of an enterprise.

The subject of the study is theoretical and methodological foundations, methodological approaches, as well as economic and institutional features of forming a crisis management system as a tool for ensuring the financial security of an enterprise

The purpose of the qualification work is to develop theoretical and methodological foundations, scientific and methodological approaches, and practical recommendations for improving the crisis management system as a tool for ensuring the financial security of JSC "Kyiv Vitamin Plant."

Research methods: logical generalization, deductive, financial-economic and statistical analysis, comparison, summary, etc.

The study examines the theoretical aspects of the crisis management system as a tool for ensuring the financial security and viability of an enterprise. In particular, it defines the essence of enterprise crisis management as a basis for its viability, analyzes the role of crisis management in ensuring financial stabilization, and identifies methodological approaches for assessing the financial security of enterprises.

As a result of the research:

− an analysis of the enterprise’s financial condition was carried out, forming the information base for assessing the level of its financial security;

− a comprehensive model for assessing the enterprise’s financial security was developed and substantiated, taking into account the dynamics of normative ratios and enabling early identification of financial instability risks;

− measures for improving the management of accounts receivable and accounts payable within the crisis management system were proposed, the implementation of which contributes to enhancing the enterprise’s financial stability.

The practical significance of the results of the master's thesis lies in the possibility of applying the findings to improve the crisis management system and ensure the financial security of the enterprise.

FINANCIAL SECURITY, CRISIS MANAGEMENT, ACCOUNTS RECEIVABLE, ACCOUNTS PAYABLE

ЗМІСТ

ВСТУП……..…..……..... 6
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ТА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА 10
1.1 Дослідження кризи як генератора формування проблем фінансового стану підприємства 10
1.2 Роль антикризового управління у фінансовій стабілізації підприємства..... 20
1.3 Методичні підходи щодо оцінки стану фінансової безпеки підприємств..... 30
2 АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА АТ «КИЇВСЬКИЙ ВІТАМІННИЙ ЗАВОД»..... 43
2.1 Організаційно-економічна характеристика АТ «Київський вітамінний завод»..... 43
2.2 Аналіз ліквідності й платоспроможності підприємства……..…….. 51
2.3 Аналіз і оцінка фінансової стійкості та довгострокової платоспроможності підприємства…… 60
3 УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ..... 75
3.1 Розробка моделі оцінки рівня фінансової безпеки підприємства на основі даних нормативної динаміки..... 75
3.2 Удосконалення управління дебіторською та кредиторською заборгованістю в системі антикризового управління підприємством..... 91
3.3 Обґрунтування кредитної політики підприємства 96
ВИСНОВКИ……..... 105
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……..….... 109
Декларація академічної доброчесності здобувача ……. 116

ВСТУП

В умовах воєнного стану, що спричинив руйнування економічних зв'язків, порушення логістики та ланцюжків створення вартості, а також зміни в структурі попиту та виробництва, перед підприємствами постає критичне завдання – забезпечити власну життєздатність. Це вимагає впровадження нових, ефективніших підходів до менеджменту.

Ефективне управління стає ключовим інструментом для забезпечення життєздатності підприємств у нестабільних умовах. Тому компаніям доводиться шукати нові управлінські стратегії. Основними факторами, що визначають здатність підприємств як складних систем виживати, є готовність до сприйняття нового, швидка адаптація до змін та обґрунтоване прогнозування майбутнього. Управління життєздатністю організації залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх факторів, а також від різноманітних методологій, процесів, технік і функцій управління. Це підкреслює необхідність застосування системного підходу до формування управлінської системи.

Антикризове управління підприємством є ключовим компонентом загальної системи менеджменту. Воно являє собою комплекс заходів, спрямованих не лише на подолання вже існуючої кризи, а й на її запобігання, що є важливою умовою для фінансового оздоровлення підприємства.

Через нестабільність ринкового середовища компанії повинні постійно проводити діагностику та впроваджувати спеціальні антикризові заходи. Це забезпечує стабільне та успішне функціонування підприємств. У зв'язку зі спадом економічного зростання особливої актуальності набуває розробка та застосування ефективних методів і форм антикризового фінансового управління.

Головна мета антикризового фінансового управління полягає в ефективному використанні фінансових інструментів для уникнення банкрутства та забезпечення фінансової стабільності підприємства.

Через нестабільність ринкового середовища успішне функціонування підприємств залежить від постійної діагностики та впровадження спеціальних

антикризових заходів. Це дозволить компаніям вчасно адаптуватися до мінливих умов.

Ступінь теоретичного вивчення системи і заходів антикризового фінансового управління, зокрема їхнього практичного застосування наразі є не повною.

Проблема антикризового фінансового управління досліджувалася в працях багатьох вчених, таких як О.О. Терещенко, М. Білик, Е. Альтмана, У. Бівера, Л.О. Лігоненко, С.М. Ілляшенко, В.В. Іванова та інші. Причому окрему увагу відведено аналізу методології оцінки банкрутства в системі антикризового фінансового управління, найвідоміші з яких це моделі Альтмана, Спрінгейта, Фулмера, Чессера, Лиса, А.В. Матвійчука, О.Терещенка та ін. Разом з тим важливі аспекти формування і розвитку теоретичної і практичної бази для забезпечення антикризової політики підприємств в умовах становлення ринкових відносин не дістали ще необхідного розвитку.

Метою кваліфікаційної роботи є розвиток теоретико-методичних засад, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо розвитку системи антикризового управління як інструмента забезпечення фінансової безпеки АТ «Київський вітамінний завод».

Відповідно до поставленої мети сформовано наступні завдання:

− визначити сутність антикризового управління підприємством як основи забезпечення його життєздатності;

− дослідити роль антикризового управління у фінансовій стабілізації підприємства;

− визначити методичні підходи щодо оцінки стану фінансової безпеки підприємств;

− провести аналіз фінансового стану підприємства з метою формування інформаційної бази для оцінки його фінансової безпеки;

− розробити та обґрунтувати застосування комплексної моделі оцінки фінансової безпеки підприємства, що базується на аналізі статичних показників і динаміці нормативних співвідношень, для виявлення ризиків фінансової

нестійкості на ранніх стадіях;

– запропонувати заходи щодо удосконалення управління дебіторською та кредиторською заборгованістю в системі антикризового управління.

Об’єктом дослідження є система антикризового управління як інструмент забезпечення фінансової безпеки підприємства

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та економічні та інституційні особливості формування системи антикризового управління як інструмента забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних фахівців, які досліджували систему антикризового управління на підприємствах. У роботі використані методи: логічного узагальнення – для узагальнення наукового досвіду з досліджуваної проблематики й викладання послідовності положень магістерської роботи; дедуктивний – для дослідження теоретичних аспектів управління діяльністю підприємства; фінансово-економічного та статистичного аналізу, порівняння, зведення – оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства; критичного аналізу та узагальнення теоретичних досліджень – для теоретичного узагальнення одержаних результатів та формулювання висновків.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, фахова література, матеріали наукових конференцій та періодичних видань, статистичні дані АТ «Київський вітамінний завод», Державної служби статистики, результати власних досліджень та проведеного аналізу.

Наукова новизна отриманих результатів визначається такими основними положеннями:

− обґрунтовано для оцінки рівня фінасової безпеки підприємства використовувати комплексну модель оцінки фінансової безпеки, що враховує не тільки статичні показники, а й динаміку нормативних співвідношень підприємства та дозволяє прогнозувати ризики фінансової нестійкості на ранніх стадіях.

− удосконалено методику управління дебіторською та кредиторською заборгованістю в системі антикризового управління підприємством, яка поєднує аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості з антикризовими показниками фінансового стану підприємства;

− обґрунтовано розробку кредитної політики, що базується на оцінці фінансової стійкості та платоспроможності контрагентів, та встановлено критерії диференціації кредитних ризиків для різних категорій клієнтів, що зменшує ймовірність неповернення боргу.

Значення результатів кваліфікаційної роботи магістра полягає у можливості застосування отриманих результатів для покращення системи антикризового управління і забезпечення фінансової безпеки підприємства

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях: XX Міжнародній науково-практичній конференції «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях» (Запоріжжя, 2025 р.).

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 2 друковані праці: 1 стаття та 1 тези за матеріалами наукових конференцій.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ТА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Дослідження кризи як генератора формування проблем фінансового стану підприємства

Кризові явища в економічних системах завжди викликали підвищений інтерес у вчених різних країн, але розглядалися вони, в основному, на макрорівні. На рівні суб'єктів господарювання цим питанням, донедавна, приділялося недостатньо уваги, що не давало змоги ефективно впливати на розвиток кризових явищ, робити їх більш керованими. Але в останні десятиріччя внаслідок загострення політичної та макроекономічної нестабільності навіть у розвинених країнах з традиційно стабільною економікою значно ускладнилися умови функціонування всіх суб'єктів господарювання, що спричинено наростанням невизначеності зовнішнього середовища. За таких умов, зростає увага до розгляду криз на рівні окремого підприємства, особливо в країнах з перехідною економікою.

Події економічного характеру в сучасному світі беззаперечно доводять, що кризові явища постійно супроводжують діяльність підприємств, тому менеджменту підприємств потрібно розробити і реалізовувати систему антикризового управління, спроможну забезпечити їх захищеність від негативного впливу зовнішнього середовища. Тому досить актуальним завданням для фахівців є дослідження проблематики криз та кризових явищ у діяльності підприємств.

У сучасній науковій літературі самостійним об'єктом дослідження є поняття «криза на підприємстві». Суть даного поняття характеризують різні проблемні фактори у його діяльності: від простих перешкод у функціонуванні через організаційні негаразди до повної ліквідації підприємства. На думку В. Подольської криза на рівні підприємства – форма порушення параметрів

життєздатності підприємства, що проявляє себе протягом певного періоду, характеризується закономірністю та циклічністю виникнення на різних етапах життєвого циклу підприємства, обумовлюється накопиченням протиріч у межах господарської системи та в перебігу її взаємодії із зовнішнім оточенням, має певні наслідки для можливостей його функціонування та розвитку [1].

Фінансова криза є об'єктом фінансового управління і являє собою багатостадійний процес, який має свій початок і кінець в часі та який визначає диференціацію механізмів антикризового фінансового управління в розрізі окремих стадій його протікання у суб'єктів економічної діяльності. Загальні часові межі цього процесу характеризуються періодом часу від початку фінансової кризи до часу її нейтралізації. Проявом виникнення фінансової кризи є порушення між співвідношенням грошових надходжень та грошових витрат, власним та позичковим капіталом, збільшення виробничих витрат та зменшення прибутку. Як наслідок, подальше поглиблення кризи характеризується погіршенням усіх показників її стану, що призводить до поступової втрати власного капіталу та виникнення дефіциту фінансових ресурсів для розрахунку по зобов'язаннях.

Нижче представлено погляди науковців відносно трактування сутності «фінансова криза»:

− фінансова криза підприємства являє собою одну з найбільш серйозних форм порушення його фінансової рівноваги, що відображає протиріччя між фактичним станом його фінансового потенціалу і необхідним обсягом фінансових потреб, що циклічно виникають протягом його життєвого циклу під впливом різноманітних факторів, і яка несе найбільш небезпечні потенційні загрози його функціонуванню [2];

− фінансова криза – це фаза розбалансованої діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу його керівництва на фінансові відносини, що виникають на цьому підприємстві. Фінансова криза ідентифікується як загроза неплатоспроможності та банкрутства підприємства, діяльність у неприбутковій зоні або відсутність у цього підприємства потенціалу для успішного

функціонування [3; 4];

− з позиції фінансового менеджменту кризовий стан підприємства полягає в його неспроможності здійснювати фінансове забезпечення поточної виробничої діяльності [5];

− фінансова криза – це виникнення стану лімітованої господарської діяльності підприємства й обмежених можливостей його впливу на власні фінансові відношення з непередбачуваними результатами, що загрожують подальшому розвитку та існуванню підприємства [6];

− фінансова криза – це неспроможність підприємства здійснювати фінансове забезпечення власної поточної виробничо-фінансової діяльності [7];

− фінансова криза на підприємстві – це загострення протиріч у соціально-економічній системі організації, що загрожує її життєстійкості та вимагає від неї якісно нових змін у фінансовій сфері [8].

Отже, серед науковців у теперішній час відсутній єдиний підхід до визначення сутності поняття «фінансова криза».

Перша група вчених-економістів розглядають фінансову кризу як фазу розбалансованої діяльності суб’єкта економічної діяльності. Друга група авторів розглядає фінансову кризу як неспроможність суб’єкта господарювання здійснювати фінансове забезпечення своєї діяльності.

Вважаємо, що найбільш обґрунтоване визначення сутності терміну «фінансова криза» зазначено у [9] – це положення суб’єкта економічної діяльності, яке характеризується порушенням його фінансової рівноваги, нездатністю забезпечити фінансово свою поточну виробничу і фінансову діяльність у результаті впливу зовнішніх і внутрішніх факторів.

Поняття «фінансова криза» є одним з найважливіших у понятійному апараті теорії антикризового фінансового управління і фінансової захищеності. Від того, якого сенсу набуває дефініція «фінансова криза», безпосередньо залежить і зміст управління захищеністю підприємства.

Аналіз свідчить, що фінансова криза характеризується дефіцитом грошових коштів у суб’єктів економічної діяльності для виконання ними своїх

зобов’язань та фінансування своєї поточної діяльності, затримкою платежів по сплаті податків, економічних санкцій, появою простроченої кредиторської заборгованості та непогашених кредитів і позичок.

Розвиток фінансової кризи суб’єктів економічної діяльності, на наш погляд, супроводжується кризою фінансового управління, яка зумовлена сукупністю факторів по недотриманню науково-обґрунтованих принципів, методів, прийомів та засобів менеджменту, відсутністю системи раннього попередження і реагування.

У процесі аналізу фінансової кризи, необхідно розрізняти фактори, причини і симптоми кризи (рис. 1.1.).

Рисунок 1.1 – Взаємозв’язок причин, симптомів та факторів фінансової кризи [10]

Фактори кризи діють не ізольовано один від одного, а проникають один в одного, що посилює негативні наслідки як окремо взятого фактора, так і всіх факторів, які діють у певний період часу. Дія кожного кризового фактора

обумовлює певні причинно-наслідкові зв’язки. Розуміння цього дозволяє виокремити типові стани суб’єктів економічної діяльності, що призводять до банкрутства.

Симптоми – це первинні ознаки кризи. Вони мають прояв у різних показниках в їх динаміці, що характеризує функціонування суб’єктів економічної діяльності. Стан показників оцінюється, з одного боку, щодо нормативних величин, а з іншого, відносно один одного. Крім симптомів ще існують і причини кризи. Симптоми не є відображенням причин кризи. Симптом – це початковий прояв кризи, причини ж криються набагато глибше, вони можуть формуватися тривалий час і залежать від багатьох факторів.

Причини кризи – це подія або явище, в результаті яких дана криза настала. Причини криз, що виникають на підприємстві, генеруються зовнішніми та внутрішніми чинниками.

Зовнішні чинники виникнення фінансової кризи на підприємстві такі.

Економічні:

– кризовий стан економіки країни, загальний спад виробничої сфери, інфляція, нестабільність фінансової системи;

– зростання цін на ресурси;

– нестабільність господарського та податкового законодавства;

– зниження рівня реальних доходів населення;

– конфліктна зовнішньоекономічна політика держави, розрив економічних зв’язків;

– рівень податкового навантаження.

Ринкові:

– низька конкурентоспроможність продукції;

– посилення монополізму на ринку;

– різке посилення конкуренції на ринку (зокрема, посилення міжнародної конкуренції у зв’язку з розвитком науково-технічного прогресу);

– зростання пропозиції товарів - замінників;

– залежність від обмеженого кола постачальників та пошук покупців;

– втрата ринків збуту.

Інші зовнішні:

– стихійні явища;

– зміни кліматичних умов.

Внутрішні чинники виникнення фінансової кризи на підприємстві такі.

Управлінські:

– високий рівень комерційного ризику;

– неефективність існуючої стратегії розвитку підприємства;

– неефективність управління поточними витратами;

– неузгодженість дій менеджменту різного рівня;

– неефективне фінансове управління;

– відсутність контролінгу;

– низький рівень організації маркетингової діяльності.

Виробничі:

– низький рівень технології та організації виробництва;

– застарілі і зношені основні засоби;

– низька продуктивність праці, низький рівень кваліфікації та відсутність програм підвищення кваліфікації кадрів;

– зниження ефективності використання виробничих ресурсів, виробничої потужності;

– високі енерговитрати.

Фінансово-економічні:

– дефіцит власного оборотного капіталу;

– погіршення показників оборотності капіталу;

– перевищення залучення позикових коштів по відношенню до власних;

– неефективний контроль за дебіторською заборгованістю.

У цьому ж джерелі розвиток кризи розглядається як результат взаємної дії трьох найважливіших чинників: погане керівництво; недостатній контроль; незбалансованість у діях (рис. 1.2.).

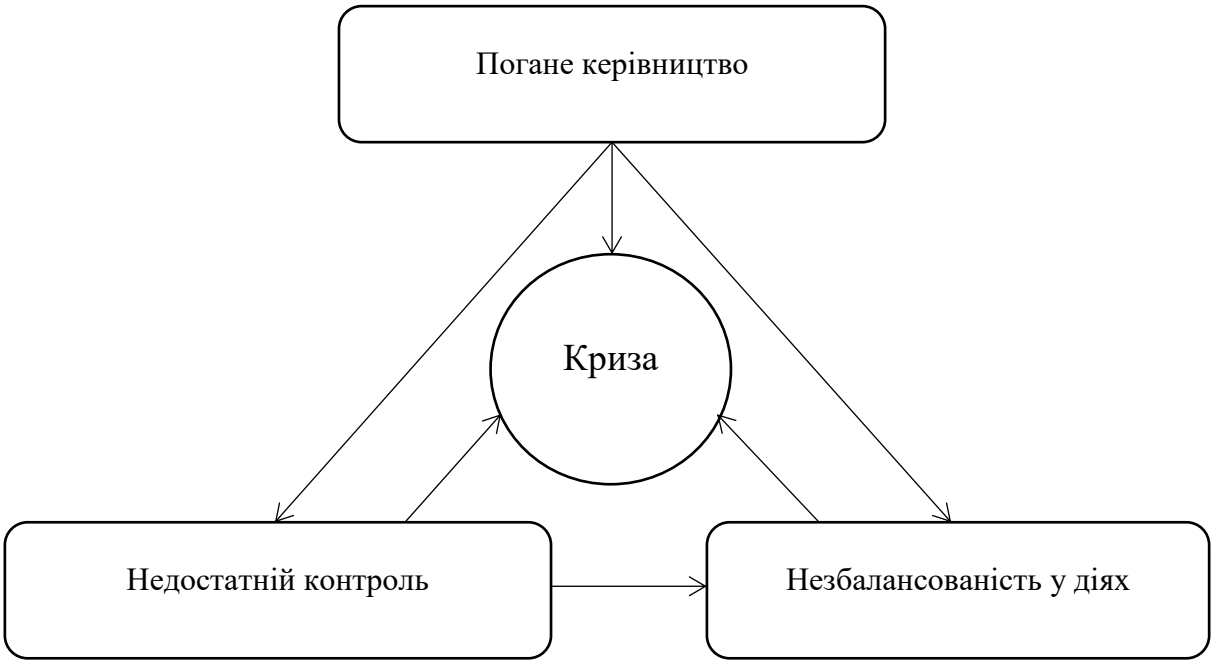

Рисунок 1.2 – Основні внутрішні чинники, що генерують фінансову кризу на підприємстві

Первинним внутрішнім чинником, який є головною першопричиною розвитку кризи, англійські фахівці вважають неефективне керівництво, а саме:

- владний склад керівників;
- недостатні знання керівництва;
- незбалансована адміністративна команда;
- команда, яка погано працює;
- відсутність стратегічного підходу;
- слабка дисципліна.

Погане керівництво посилює дію такого чинника кризи, як недостатній контроль, а саме: відсутність планування та необґрунтоване прийняття рішень; недостатній фінансовий контроль; недостатність маркетингових зусиль.

Недостатній контроль зумовлює включення до процесу розвитку кризи третього чинника – незбалансованість у діях (брак власного капіталу, надмірна залежність від кредиту, високий рівень витрат, неефективна структура витрат, здійснення великих інвестиційних проектів та ін.).

Дослідження свідчать, що типовими характеристиками економічної кризи є такі (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Типові характеристики економічної кризи

Характеристики економічної кризи	Змістове наповнення характеристики
Циклічність	Кожна криза проходить певні стадії розвитку, що активізуються впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, на мікрорівні циклічність набуває форми життєвого циклу підприємства, причому кожна наступна стадія життєвого циклу підприємства стає можливою тільки в результаті подолання кризових процесів
Еволюційність	Оптимізація системи або її знищення у разі нездатності розвиватися й адаптуватися до умов змінного зовнішнього середовища; поліпшення становища підприємства
Руйнівність	Проявляється тим значніше, чим глибше і гостріше протікає кризовий процес, від його негативного впливу страждає, насамперед, економічна стійкість підприємства, аж до банкрутств
Дискретність функціонування	Криза викликана впливом як внутрішньофірмових, так і зовнішніх чинників, які істотним чином відбиваються на функціонуванні в певному відрізку часу охопленого кризою підприємства
Екстремальність у функціонуванні системи	Загострення суперечностей, перехід від існуючого становища до іншого, істотно відмінного за основними параметрами під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища;
Конструктивність	Здатність виявляти комплекс взаємозалежних економічних, виробничих, організаційних і соціальних проблем, які перешкоджають або стримують досягнення економічної стійкості підприємства
Дуалізм	Стимулювання як негативних, так і позитивних наслідків, які призводять до різкої зміни концепції розвитку підприємства
Синергічність	Дозволяє дати оцінку економічній кризі як процесу посилення хаосу і як імпульсу до самоорганізації в економічних системах

Зазначимо, що можливо виокремити такі сутнісні ознаки кризи на рівні підприємства:

1. Криза віддзеркалює сутність та характер протиріч, які накопичені в межах господарської системи і потребують свого розв'язання для забезпечення подальшого функціонування або розвитку системи. Ступінь загострення наявних протиріч обумовлює стадію кризи, її тривалість, характер наслідків тощо.

2. Криза підприємства являє собою процес (а не явище), який

характеризується певною тривалістю і відповідно має певні часові межі. У перебігу кризи можуть бути виокремленні певні стадії, які відрізняються часовою тривалістю, формами та інтенсивністю прояву, потребою в управлінні тощо.

3. Криза є об'єктивним економічним процесом, основу якого формують тенденції розвитку окремих видів діяльності підприємства, його окремих управлінських підсистем. Кризи розглядаються не тільки як об'єктивно невідворотні, але і як об'єктивно необхідні, оскільки носять не тільки руйнівний, але і оздоровчий характер, виступають імпульсом інтенсифікації розвитку підприємства.

4. Основною ознакою кризи є суттєве порушення або втрата життєздатного стану підприємства внаслідок порушення його параметрів. Подолання кризи або відновлення життєздатності пов'язується з відновленням параметрів життєздатності за рахунок внутрішніх та (або) зовнішніх управлінських дій.

5. Криза може виникати на усіх стадіях життєвого циклу підприємства, виступати як гальмо подальшого розвитку підприємства та переходу на наступну стадію його розвитку або виконувати функцію ініціації передчасного старіння та ліквідації підприємства. На кожній стадії життєвого циклу існують власні причини виникнення та особливості протікання та подолання кризи.

6. Криза носить циклічний характер, тобто виникає з певною періодичністю. Причому ця періодичність є індивідуальною характеристикою підприємства і не синхронізована в часі з циклами розвитку мезо- (галузь, вид економічної діяльності) та макрооточення (національна та світова економіка) підприємства, хоча певним чином і провокується ними.

7. Розгортання кризи генерується сукупністю зовнішніх та внутрішніх факторів, співвідношення між якими та перелік яких також носять індивідуальний характер.

8. Виникнення кризи обумовлює певні загрози та ризики для процесу функціонування підприємства, а її проходження (подолання) має певні наслідки для подальшої «долі» підприємства – позитивні, якщо має місце розв'язання

накопичених протиріч та забезпечення оновлення фундаментальних засад ведення бізнесу, або негативні, якщо наслідком кризи є призупинення діяльності підприємства, виникнення ситуації банкрутства, добровільна або примусова ліквідація як господарського суб'єкта [11].

Отже, криза – найважливіший елемент механізму саморегулювання підприємства. Вона виявляє не лише межу, але й дає імпульс розвитку економіки підприємства, виконуючи стимулюючу функцію. При цьому принциповим є розуміння кризи як динамічного процесу, який перебігає впродовж кількох стадій, що об'єктивно вимагає гнучкої реакції на характер її прояву та перебігу, що забезпечується системою антикризового менеджменту.

Зазначимо, що виникнення кризи не відбувається раптово, а проявляється у вигляді певних «симптомів», що мають наростаючий характер, – кризових проявів, явищ, ситуацій, станів, банкрутства. Серед багатоманітності причин і чинників виникнення криз виключна роль належить недостатній готовності менеджменту підприємств щодо своєчасної ідентифікації кризових явищ або запізніле реагування на них, що актуалізує необхідність удосконалення методик ідентифікації кризових явищ та формування системи антикризового управління.

Таким чином, можливість виникнення кризових явищ є внутрішньо притаманною будь-якому підприємству як мікроекономічній системі протягом усього періоду його функціонування. Кризові процеси, як правило, виникають через порушення механізмів саморегуляції підприємства внаслідок неефективного управління, впливу зовнішнього середовища або обмежених внутрішніх ресурсів, що унеможливлюють протидію негативним факторам. Комплексний вплив внутрішніх та зовнішніх чинників підсилює прояви дисбалансу та створює ризик поширення кризових явищ на всі функціональні сфери діяльності. Відтак здатність підприємства своєчасно виявляти загрози, мобілізувати ресурси та адаптуватися до змін зовнішнього середовища стає визначальною для забезпечення його стабільності та довгострокової життєздатності.

1.2 Роль антикризового управління у фінансовій стабілізації підприємства

Управління будь-якою соціально-економічною системою має включати складові антикризового менеджменту. Це передбачає, що управлінські рішення повинні не лише стимулювати розвиток, але й запобігати кризовим ситуаціям та оперативно реагувати на них. Постійна готовність до непередбачуваних змін є ключовою для забезпечення стабільності та ефективного функціонування системи в умовах динамічного середовища.

Антикризове управління – це управління, в якому поставлено певним чином передбачення небезпеки кризи, аналіз його симптомів, заходи по зниженню негативних наслідків кризи і використання нею факторів для подальшого розвитку [12].

Ефективність антикризового управління в соціально-економічних системах значною мірою залежить від людського чинника, що виступає центральним елементом процесу прийняття управлінських рішень. Усвідомлена діяльність суб’єктів управління дозволяє своєчасно виявляти критичні ситуації, оцінювати їх потенційні наслідки та визначати найбільш ефективні шляхи реагування. Важливим аспектом є здатність концентрувати ресурси та управлінські зусилля на вирішенні найбільш складних проблем, спираючись на накопичений досвід подолання кризових явищ, який формується протягом тривалого часу та охоплює як практичні, так і теоретичні знання. У цьому контексті ключовим фактором стає адаптивність керівників та персоналу до нових, часто непередбачуваних обставин, здатність оперативно приймати обґрунтовані рішення та ефективно застосовувати набуті знання для мінімізації ризиків. Таким чином, людський чинник не лише забезпечує стабільність функціонування системи в умовах невизначеності, а й визначає стратегічну стійкість та життєздатність підприємства у довгостроковій перспективі.

Антикризове управління складом своїх типових проблем відображає ту обставину, що воно є особливим типом управління, що володіє як загальними

для управління рисами, так і специфічними його характеристиками [13].

Практика засвідчує, що досягти необхідного рівня конкурентоспроможності можуть лише ті підприємства, які вчасно реагують на зовнішні та внутрішні фактори фінансової кризи, успішно вирішують завдання фінансового забезпечення та якісної інформаційної підтримки відповідних управлінських рішень.

Антикризове фінансове управління – це основний елемент системи управління підприємством, який необхідно активізувати ще на етапі заснування суб'єкта господарювання. Відповідно до особливостей, які закладаються в основу антикризового управління, виділяють декілька видів (рис. 1.3.).

Рисунок 1.3 – Види антикризового фінансового управління [14]

Антикризове фінансове управління підприємством повинно бути спрямоване на вирішення низки завдань:

– своєчасне діагностування фінансового стану підприємства і вживання необхідних антикризових фінансових заходів щодо попередження фінансової

кризи;

– мінімізація негативних наслідків фінансової кризи підприємства;

– усунення неплатоспроможності підприємства;

– відновлення фінансової стійкості підприємства;

– запобігання банкрутству та ліквідації підприємства.

Виходячи із зазначених завдань, Л. Мельник та О. Автонас пропонують наступні етапи політики антикризового управління (рис. 1.4.) [15].

Антикризове управління підприємством передбачає кілька послідовних етапів. На першому етапі проводиться діагностика фінансового стану підприємства, щоб виявити необхідність в антикризових заходах.

Етап 1: Діагностика та моніторинг

Основними інструментами є експрес-діагностика та моніторинг ключових показників:

- коефіцієнтів платоспроможності,
- фінансової стійкості,
- ділової активності,
- прибутковості.

Для підприємств у кризовому стані таку діагностику варто проводити щомісяця, а за потреби — частіше. Крім фінансових показників, важливо аналізувати й нефінансові індикатори, які можуть вказувати на першопричини кризи. До них належать:

- відсоток браку продукції,
- кількість гарантійних ремонтів,
- простої обладнання,
- кількість днів затримки зарплати,
- плинність кадрів.

Аналіз цих даних допомагає деталізувати причини погіршення фінансових показників.

Рисунок 1.4 – Етапи політики антикризового управління підприємством

Етап 2: Прогнозування масштабу кризи

На цьому етапі, використовуючи результати аналізу, визначається масштаб кризового стану за допомогою моделей прогнозування банкрутства. Існують як зарубіжні, так і вітчизняні моделі, розроблені такими вченими, як Е. Альтман, Бівер, Вайбель, Терещенко і Матвійчук, а також Зайцева. [16, 17, 18,19].

Етап 3: Визначення факторів кризи

Далі аналізується вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, що призвели до кризи. Зовнішні фактори включають:

- спад національного доходу,
- інфляція,
- безробіття,
- зниження купівельної спроможності,
- монополізм на ринку,
- нестабільність валютного ринку,
- політична нестабільність.

Внутрішні фактори пов'язані з операційною, фінансовою та інвестиційною діяльністю самого підприємства.

Етап 4: Вибір механізмів реалізації

Завершальний етап — вибір основних механізмів антикризового управління. Метою фінансового менеджменту може бути одна з трьох стратегій:

1. Фінансове оздоровлення за рахунок внутрішніх резервів.
2. Фінансове оздоровлення за допомогою зовнішньої допомоги та часткової реорганізації.
3. Припинення діяльності та початок процедури банкрутства.

Виявлення ранніх ознак кризи та ідентифікація фінансового стану дозволить підприємствам уникнути серйозних проблем, розробити ефективні стратегії антикризового фінансового управління та забезпечити стабільність в умовах несприятливих чинників [20, 21, с. 290].

Необхідно зазначити, що заходи системи антикризового фінансового управління необхідно проводити і на підприємствах, які функціонують успішно та мають порівняно благополучний фінансовий стан, оскільки це є доцільним з наступних причин:

1. Превентивна стратегія – використання елементів антикризового управління навіть на успішних підприємствах дозволяє уникнути потенційних кризових ситуацій або максимально зменшити їх вплив. Превентивна робота може запобігти потенційним фінансовим труднощам.

2. Збереження стійкості – впровадження антикризових заходів надає підприємству можливість зберігати стійкість у нестабільних економічних умовах, а також підтримувати ефективність та конкурентоспроможність.

3. Підвищення внутрішнього контролю – дозволяє підприємству посилити внутрішній контроль, виявляти та вирішувати потенційні ризики ще до їх кризового стану.

4. Гнучкість управління – антикризові заходи дозволяють створити більш гнучку систему управління, яка здатна адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та ефективно реагувати на нові виклики.

5. Підвищення довіри зацікавлених сторін – зацікавлені сторони, такі як інвестори, установи банків, партнери та клієнти, звертають увагу на те, як підприємство управляє своїми фінансовими ресурсами. Впровадження антикризових заходів може збільшити рівень довіри.

6. Оптимізація ресурсів – попереднє виявлення можливих ризиків дозволяє оптимізувати використання ресурсів та уникнути невиправданих витрат.

7. Створення культури ризиків – впровадження антикризового управління сприяє створенню культури своєчасного розпізнавання та управління ризиками серед персоналу, що може стати важливим ресурсом для підтримки стійкості підприємства.

Система антикризового фінансового управління підприємством базується на певних принципах. До числа основних з цих принципів відносяться (рис. 1.6) [10].

1. Постійна готовність до можливого порушення фінансової рівноваги підприємства. Теорія антикризового фінансового управління виходить з того, що фінансова рівновага підприємства, що досягається в результаті ефективного фінансового менеджменту, дуже мінлива в динаміці [22].

Можлива його зміна на будь-якому етапі економічного розвитку підприємства визначається природною реакцією на зміни зовнішніх і внутрішніх умов його господарської діяльності. Об’єктивність прояву цих умов в динаміці визначає необхідність постійної готовності фінансових менеджерів до

можливого порушення фінансової рівноваги підприємства на будь-якому етапі його економічного розвитку.

Рисунок. 1.6 – Основні принципи антикризового фінансового управління підприємством

2. Рання діагностика кризових явищ у фінансовій діяльності підприємства. Враховуючи, що загроза банкрутства підприємства реалізує найвищий рівень катастрофічного ризику, властивого фінансовій діяльності підприємства, і пов’язана з найвідчутнішими втратами капіталу його власників, вона повинна діагностуватися на більш ранніх стадіях з метою своєчасного використання можливостей її нейтралізації [23].

3. Диференціація індикаторів кризових явищ по ступеню їх небезпеки для фінансового розвитку підприємства. Фінансовий менеджмент використовує в процесі діагностики банкрутства підприємства обширний арсенал індикаторів його кризового розвитку. Ці індикатори фіксують різні аспекти фінансової діяльності підприємства, характер яких з позиції генерації загрози банкрутства неоднозначний. У зв'язку з цим, в процесі антикризового управління підприємством необхідно відповідним чином групувати індикатори кризових явищ по ступеню їх небезпеки для фінансового розвитку підприємства [24].

4. Терміновість реагування на окремі кризові явища у фінансовому розвитку підприємства. Відповідно до теорії антикризового фінансового управління кожне кризове явище, що з'явилося, не тільки має тенденцію до розширення з кожним новим господарським циклом підприємства, але і породжує нові супутні йому кризові фінансові явища. Тому, чим раніше будуть включені антикризові механізми по кожному діагностованому кризовому явищу, тим більші можливості до відновлення порушеної фінансової рівноваги матиме в своєму розпорядженні підприємство.

5. Адекватність реагування підприємства на ступінь реальної загрози його фінансовій рівновазі. Система механізмів по нейтралізації загрози банкрутства в переважній своїй частині, що використовується, пов'язана з фінансовими витратами або втратами, викликаними скороченням об'ємів операційної діяльності, припиненням реалізації інвестиційних проектів і т.п. При цьому рівень цих витрат і втрат знаходиться в прямій залежності від цілеспрямованості механізмів такої нейтралізації і масштабу їх використання.

Тому «включення» окремих механізмів нейтралізації загрози банкрутства повинно виходити з реального рівня цієї загрози і бути адекватним цьому рівню. Інакше або не буде досягнутий очікуваний ефект, або підприємство нестиме невиправдано високі витрати.

6. Повна реалізація внутрішніх можливостей виходу підприємства з кризового фінансового стану.

У боротьбі із загрозою банкрутства, особливо на ранніх стадіях її

діагностики, підприємство повинне розраховувати виключно на внутрішні фінансові можливості. Досвід показує, що при нормальних маркетингових позиціях підприємства загроза банкрутства повністю може бути нейтралізована внутрішніми механізмами антикризового фінансового управління і в межах фінансових можливостей підприємства. Тільки в цьому випадку підприємство може уникнути хворобливих для нею процедур реорганізацій.

7. Використання при необхідності відповідних форм санації підприємства для запобігання його банкрутства. Якщо загроза банкрутства діагностована лише на пізній її стадії і носить катастрофічний характер, а механізми внутрішньої її нейтралізації не дозволяють досягти необхідного ефекту у відновленні фінансової рівноваги підприємства, воно повинне ініціювати свою санацію, вибравши для цього найефективніші її форми. Така міра приймається як крайня в системі заходів щодо антикризового фінансового управління підприємством по цілях запобігання його реального банкрутства.

Основна мета антикризового фінансового управління — відновлення фінансового здоров’я підприємства. Це досягається через розробку та реалізацію заходів, які допомагають швидко відновити платоспроможність і досягти належного рівня фінансової стійкості. Таким чином, підприємство може успішно вийти з кризового стану.

Фінансова стабілізація підприємства в умовах кризи відбувається в кілька етапів (рис. 1.5.) [10].

1. Усунення неплатоспроможності. В якому б ступені не оцінювався за наслідками діагностики банкрутства масштаб кризового стану підприємства, самою невідкладною задачею в системі заходів фінансової його стабілізації є відновлення здібності до здійснення платежів за своїми невідкладними фінансовими зобов’язаннями з тим, щоб попередити виникнення процедури банкрутства.

2. Відновлення фінансової стійкості (фінансової рівноваги). Хоча неплатоспроможність підприємства може бути усунена протягом короткого

періоду за рахунок здійснення низки аварійних фінансових операцій, причини, що генерують неплатоспроможність, можуть залишатися незмінними, якщо не буде відновлена до безпечного рівня фінансова стійкість підприємства. Це дозволить усунути загрозу банкрутства не тільки в короткому, але і у відносно більш тривалому проміжку часу.

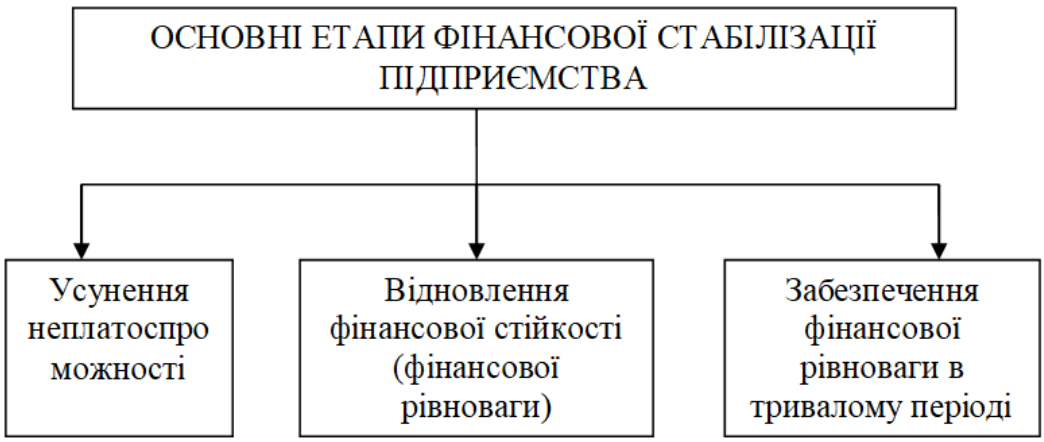

Рисунок 1.5 – Основні етапи фінансової стабілізації підприємства при загрозі банкрутства [25]

3. Забезпечення фінансової рівноваги в тривалому періоді. Повна фінансова стабілізація досягається тільки тоді, коли підприємство забезпечило тривалу фінансову рівновагу в процесі свого майбутнього економічного розвитку. Ця задача вимагає прискорення темпів економічного розвитку на основі внесення певних коректив в окремі параметри фінансової стратегії підприємства. Скоректована з урахуванням несприятливих факторів фінансова стратегія підприємства повинна забезпечувати високі темпи стійкого зростання його операційної діяльності при одночасній нейтралізації загрози його банкрутства в майбутньому періоді [26].

Політика антикризового фінансового управління є частиною загальної фінансової стратегії підприємства, що полягає в розробці системи методів попередньої діагностики загрози банкрутства і "включенні" механізмів фінансового оздоровлення підприємства, що забезпечують його вихід з

кризового стану [27].

Формування антикризового фінансового управління є критично важливим для виживання та ринкової адаптації підприємств, особливо в умовах глобальних перетворень. Таке управління може бути успішним лише за умови, що воно є своєчасним і має попереджувальний характер. Лише такий підхід дозволяє ефективно досягти головної мети: забезпечення стабільного розвитку виробництва, міцних позицій на ринку та стійкого фінансового стану підприємства незалежно від змін у зовнішньому середовищі.

1.3 Методичні підходи щодо оцінки стану фінансової безпеки підприємств

Діагностика вже давно використовується в економіці вітчизняних підприємств. Від оцінки стану функціонування економічних суб'єктів залежить формування комплексу профілактичних заходів, рекомендацій та процедур, спрямованих на покращення цього стану або запобігання негативним ситуаціям у мінливому ринковому середовищі. Таким чином, економічна діагностика має виступати як обґрунтована та достовірна процедура, що визначає подальший розвиток підприємства. Неправильно сформульований діагностичний висновок може звести нанівець усі зусилля, спрямовані на стабільність чи розвиток підприємства.

Діагностика розглядається як важливий етап дослідження проблем, що виникають у процесі діяльності підприємства, і зазвичай проводиться після виявлення проблем у ході контролю.

Слід підкреслити, що діагностика є ефективним інструментом управління економічною захищеністю підприємства. Зокрема, у джерелі [24] зазначено, що діагностика економічної захищеності підприємства передбачає процес виявлення та оцінки якості і кількості протидії негативним впливам на фінансово-економічні результати діяльності завдяки впровадженим системам контролю. Вона базується на системно-комплексному та структурно-

функціональному підходах, що дозволяють визначити відповідність критеріям економічного захисту або відхилення профільних показників-індикаторів від нормативного діапазону в рамках комплексної системи інтегрованого економічного захисту.

Процес діагностики життєздатності підприємства і усунення проблеми схематично відображено на рис. 1.7.

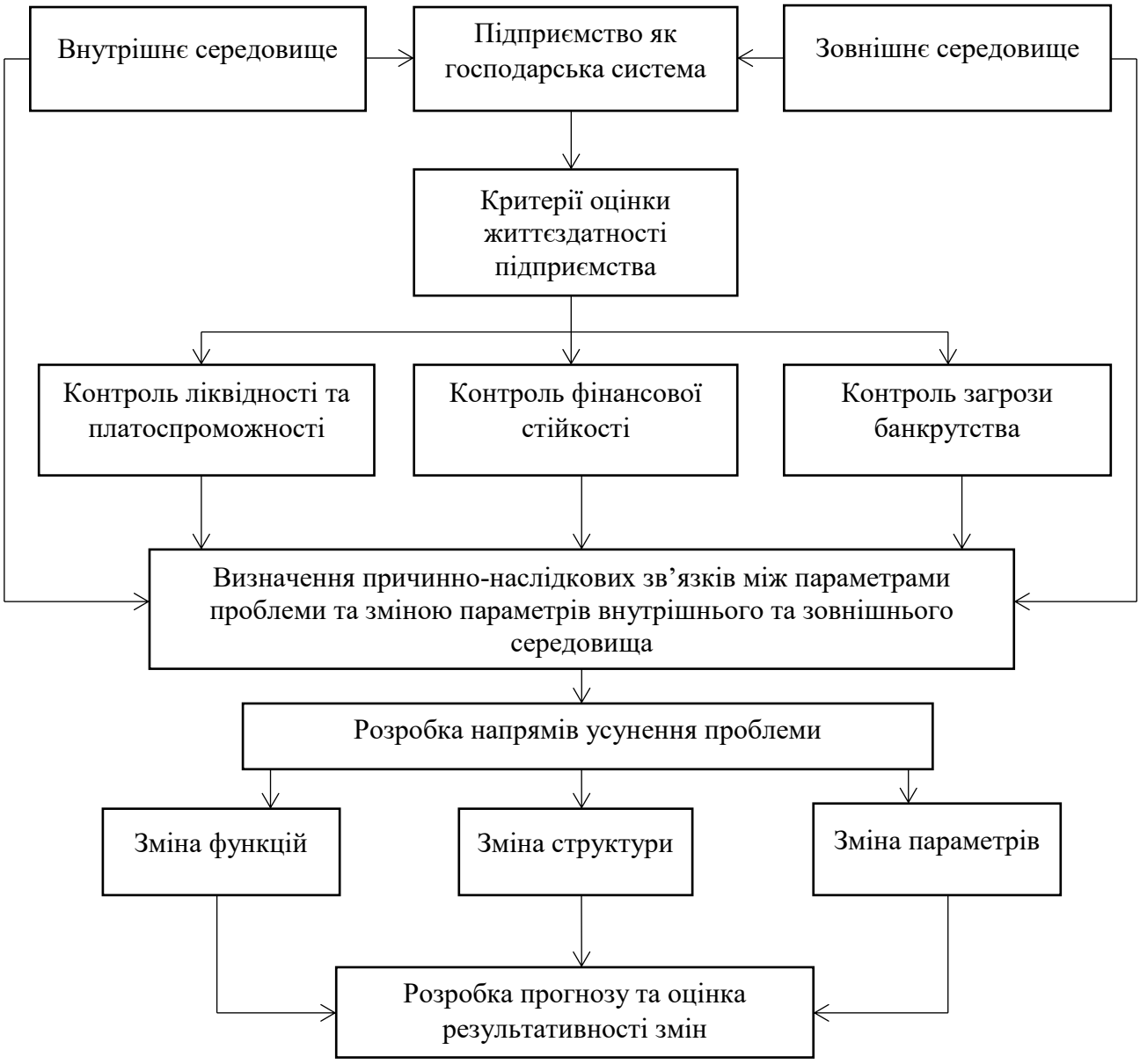

Рисунок 1.7 – Структурна схема діагностики та усунення проблеми [6]

Процес діагностики економічної захищеності має забезпечувати своєчасний і адекватний контроль за законною та ефективною діяльністю

підприємства, спрямованою на його подальше функціонування та стабілізацію ситуації, з виведенням на більш надійний рівень безпеки, при цьому не пропускаючи навіть незначні ознаки погіршення економічного стану. Розробка та впровадження дієвої системи діагностики фактичного стану економічної захищеності господарюючого суб'єкта дозволяє, за допомогою кількісної оцінки її рівня, точніше визначити здатність підприємства протистояти впливу дестабілізуючих факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ на фінансово-економічну діяльність.

В економічній науковій літературі виділяють декілька методів кількісної оцінки рівня економічної безпеки підприємства (рис. 1.8).

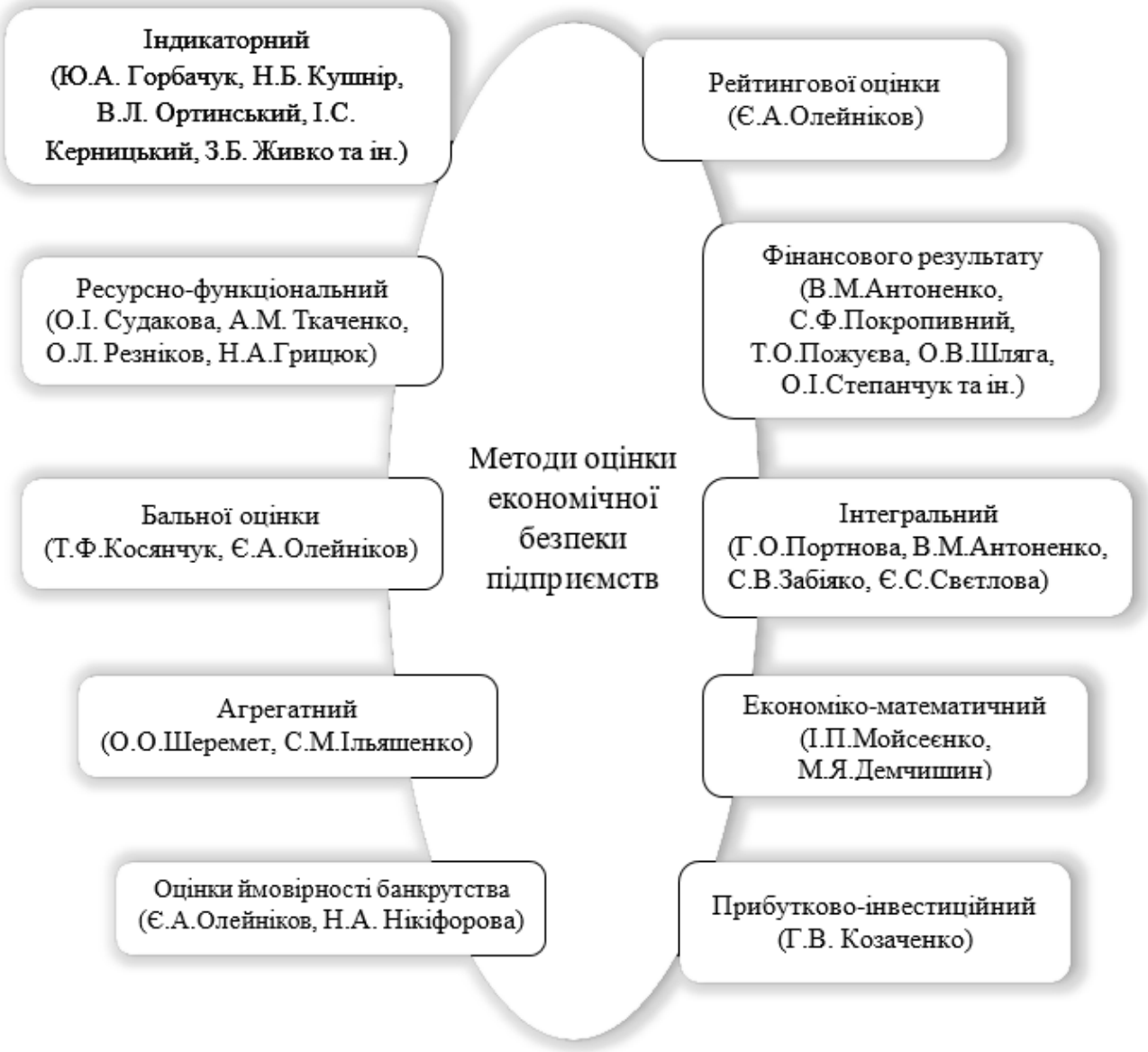

Рисунок 1.8 – Методи оцінки рівня економічної безпеки підприємства [10]

Індикаторний підхід передбачає порівняння фактичних показників економічної безпеки з їх граничними значеннями. Під граничними значеннями розуміють ті величини, недотримання яких може спричинити загрози для економічної безпеки. За цього підходу найвищий рівень захищеності підприємства досягається, коли всі індикатори перебувають у межах допустимих значень, а досягнення граничного значення одного індикатора не шкодить іншим [25].

Неправильне визначення індикаторів призводить до того, що рівень економічної захищеності буде неадекватним, що, у свою чергу, може спричинити помилкові управлінські рішення. Більшість науковців рекомендують застосовувати саме цей підхід. Індикаторами рівня безпеки підприємств можуть бути нормовані значення показників, розраховані на основі нормативних (граничних) значень вихідних показників [28, 29].

Для аналізу проблеми ефективно використовуються процедури «скорингу», що передбачають порівняння фактичних показників з базовими. В українських умовах найчастіше порівнюють показники з минулими періодами. Порівняння з показниками конкурентів або середньогалузевими/ринковими даними ускладнене через непрозорість ринку, обмежений доступ до інформації, недостатній розвиток статистичних інститутів та значну частку тіньового сектора, що знижує достовірність галузевих і ринкових показників.

Таким чином, в якості індикаторів економічної безпеки підприємства використовуються нормовані значення показників на основі граничних величин вихідних показників. Наприклад, якщо критичне значення коефіцієнта абсолютної ліквідності становить 0,2, а нормальне — 0,5, відповідні значення індикатора будуть хкр = 0,2/0,5 = 0,4 і хн = 1.

Враховуючи специфіку підприємства та його фактичні і нормативні техніко-економічні показники, а також відхилення від бар'єрних значень індикаторів, стан економічної безпеки можна охарактеризувати так:

− нормальний — індикатори перебувають у межах граничних значень, а ступінь використання потенціалу близький до нормативів завантаження

обладнання та площ;

− передкризовий — перевищено бар'єрне значення хоча б одного індикатора, інші наближаються до своїх меж, при цьому зберігаються технічні та технологічні можливості поліпшення виробничих умов через превентивні заходи;

− кризовий — більшість основних індикаторів перевищують граничні значення, з'являються ознаки незворотного спаду виробництва та часткової втрати потенціалу через вичерпання ресурсів устаткування, площ або скорочення персоналу;

− критичний — порушено майже всі бар'єрні значення, що відокремлюють нормальний і кризовий стан, а часткова втрата потенціалу стає неминучою [30].

Представники ресурсно-функціонального підходу [31; 32; 33] пропонують оцінювати рівень економічної безпеки підприємства на основі аналізу ступеня використання його ресурсів за окремими функціональними складовими, а потім визначати інтегральний показник експертним методом. При цьому функціональна структура фінансової діяльності, а отже й економічної безпеки підприємства, включає такі складові: бюджетну, грошово-кредитну, валютну, банківську, інвестиційну, фондову та страхову.

Рівень фінансово-економічної безпеки (ФЕБ) тут розраховується за формулою:

$$ФЕБ = \sum ki \times di, \quad (1.1)$$

де k_i – значення часткових функціональних критеріїв економічної безпеки суб'єктів господарювання;

d_i – питома вага значущості функціональних складових економічної безпеки суб'єктів господарювання;

n – кількість функціональних складових економічної безпеки.

Слід зазначити, що застосування виключно ресурсно-функціонального підходу для оцінки економічної безпеки підприємства в сучасних умовах є

недостатньо обґрунтованим, оскільки безпека визначається як здатність підприємства протидіяти загрозам та забезпечувати стабільний розвиток у майбутньому. Недоліком цього підходу є також складність визначення індикаторів та встановлення їх граничних значень для всіх функціональних складових.

Одним із методів оцінки стану економічної безпеки є бальна оцінка. Вона спрощує процес економічної діагностики та забезпечує постійний моніторинг індикаторів, що характеризують стан безпеки. Проведення бальної оцінки передбачає розробку шкали для кожної складової з визначенням можливих знижень балів у певних умовах. Цей метод дозволяє графічно відобразити стан економічної безпеки підприємства за допомогою багатокутника, побудованого шляхом відкладання отриманих балів по кожній складовій на променях, що виходять з однієї точки. На цих променях також можна відмітити максимальну кількість балів, відхилення від якої свідчитиме про наявність загроз економічній безпеці за окремими складовими. Аналіз таких відхилень та визначення їх причин може слугувати основою для розробки стратегій і програм забезпечення стабільності функціонування підприємства [34; 35].

Визначення класу або рівня економічної безпеки базується на граничних значеннях показників та їхньому рейтингу. Для аналізу автори пропонують використовувати такі показники: коефіцієнт автономії; коефіцієнт оборотності запасів; коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком; коефіцієнт фінансового ризику; коефіцієнт абсолютної ліквідності. Показники, що перевищують нормальне значення, відносять до I класу, нижче нормального, але вище критичного — до II класу, нижче критичного — до III класу. Для оцінки економічної безпеки підприємства пропонується наступний рейтинг показників: коефіцієнт автономії — 30%; коефіцієнт оборотності запасів — 15%; коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком — 25%; коефіцієнт фінансового ризику — 20%; коефіцієнт абсолютної ліквідності — 10% (сукупно — 100%).

Загальна оцінка безпеки дається у балах, які являють собою суму добутків рейтингу кожного показника на клас:

$$Б=\sum Р_{еі}\times К_{лі}, \quad (1.2)$$

де Б – сума балів;

$Р_{еі}$ – рейтинг і-го показника;

$К_{лі}$ – клас і-го показника.

Суть агрегатного підходу полягає у розрахунку оціночних агрегатів на основі даних фінансової звітності. Найпоширенішим прикладом застосування цього підходу для оцінки економічної безпеки є побудова балансових моделей, що відображають відповідність величини запасів джерелам їх формування. Оцінка здійснюється через аналіз фінансової стійкості підприємства, рівень якої визначається достатністю оборотних коштів (власних або залучених) для забезпечення виробничо-збутової діяльності [36].

Оціночними показниками тут є:

1) Ес – надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів, необхідних для формування запасів і покриття витрат, пов'язаних з господарською діяльністю підприємства;

2) Ет – надлишок або нестача власних оборотних коштів, а також середньострокових і довгострокових кредитів і позик;

3) Ен – надлишок або нестача загальної величини оборотних коштів.

Ці показники відповідають показникам забезпеченості запасів і витрат джерелами їх формування. Вони розраховуються за такими формулами:

$$Ес = Ес – Z \quad (1.3)$$

$$Ет = (Ес + Кт) – Z \quad (1.4)$$

$$Ен = (Ес + Кт + Кt) – Z, \quad (1.5)$$

де Z - сума запасів і витрат;

Ес - сума власних оборотних коштів підприємства;

Кт - середньострокові і довгострокові кредити і позики;

Кt - короткострокові кредити і позики.

В залежності від значень оціночних показників виділяють п'ять областей фінансової стійкості (областей ризику), які ототожнюють з рівнями фінансової безпеки:

1) абсолютна фінансова стійкість і абсолютна безпека, коли для функціонування підприємству достатньо власних оборотних коштів (Ес ≥ 0, Ет ≥ 0, Ен ≥ 0).

2) область нормальної фінансової стійкості і нормальний рівень безпеки, коли підприємство практично обходиться власними джерелами формування запасів і покриття витрат (Ес ≈ 0, Ет ≈ 0, Ен ≈ 0).

3) область нестійкого фінансового стану та нестабільного рівня безпеки, коли підприємству недостатньо власних оборотних коштів, і воно використовує середньострокові і довгострокові позики і кредити (Ес < 0, Ет ≥ 0, Ен ≥ 0).

4) область критичного фінансового стану та критичного рівня безпеки, коли підприємство для фінансування своєї діяльності використовує короткострокові позики і кредити (крім середньострокових і довгострокових) (Ес < 0, Ет < 0, Ен ≥0).

5) область кризового фінансового стану та кризового рівня безпеки, коли підприємство не в змозі забезпечити фінансування своєї діяльності ні власними, ні позиковими коштами, тобто знаходиться на межі банкрутства (Ес < 0, Ет < 0, Ен < 0).

Це підхід дуже вузький до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, адже крім оборотних коштів у фінансовоій діяльності підприємства задіяні власний основний капітал, прибуток, інвестиції, цінні папери та ін.

Ще один підхід до оцінки економічної безпеки підприємства базується на визначенні ймовірності його банкрутства. Було розроблено численні моделі прогнозування банкрутства, які умовно поділяють на дві групи: кількісні (моделі Бівера, Таффлера та Лісу, модель Альтмана, універсальна дискримінаційна модель, модель R) та якісні (модель Аргенті).

Більшість цих моделей створені в умовах стабільної ринкової економіки та на основі тривалих масових статистичних даних (Англія, Німеччина, США

тощо), де поняття банкрутства сформоване історично. Через відмінності в темпах інфляції, фазах виробничого циклу, фондо-, енерго- та трудомісткості виробництва, продуктивності праці, недостатній розвиненості українського фондового ринку та різноманітному податковому середовищі, ці моделі не можуть безпосередньо застосовуватися для оцінки вітчизняних підприємств. Їхні показники та критеріальні значення потребують уточнення та адаптації до сучасних умов розвитку української економіки, оскільки від цього значною мірою залежить точність результатів і правильність висновків.

Вітчизняні науковці, зокрема О.О. Терещенко, А.В. Матвійчук, В.А. Даниленко, В.П. Клочан, В.В. Клочан, Н.І. Костаневич та інші, також запропонували методики прогнозування банкрутства неплатоспроможних підприємств [37; 38]. Проте розроблені ними моделі не отримали широкого визнання, що ускладнює їх практичне застосування для оцінки рівня економічної захищеності підприємств.

В.М. Антоненко і Г.О. Портнова [34] з метою оперативного визначення рівня фінансової безпеки підприємства пропонують використовувати підхід, який ґрунтується на рейтинговій експрес-оцінці.

Підсумкова рейтингова оцінка, як вважають автори, враховує всі найважливіші параметри (показники) фінансово-господарської діяльності, що якнайповніше характеризують фінансову безпеку підприємства:

1. Коефіцієнт забезпеченості власними коштами ($К_{о.вк}$)
2. Коефіцієнт покриття (поточної ліквідності) ($К_{п.л.)}$
3. Інтенсивність обороту авансованого капіталу ($К_1$):
4. $$К_I = \frac{\text{Чистий дохід}}{\text{Активи}} \cdot \frac{360}{Т}$$

5. Ефективність управління підприємством ($К_{ЕУП}$):

$$К_{ЕУП} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Виручка від реалізації}};$$

6. Рентабельність власного капіталу ($R_{ВК}$):

$$R_{вк} = \frac{Чистий\ прибуток}{Власний\ капітал}.$$

Рейтингову експрес-оцінку фінансової безпеки підприємства автори пропонують розраховувати за формулою:

$$R = 2К_{о.вк.} + 0,1К_{п.л.} + 0,08К_1 + 0,45К_{ЕУП} + R_{вк} \quad (1.6)$$

Нормативне значення рейтингової оцінки – 1.

До недоліків такого підходу, на нашу думку, слід віднести не обґрунтований набір показників.

Зі стратегічної точки зору для оцінки рівня безпеки підприємства В.М. Антоненко та Т.О. Пожуєва пропонують використовувати показник фінансового результату, що досягається підприємством. На їхню думку, застосування прибутку як критерію фінансової безпеки має низку переваг: по-перше, прибуток є інтегрованим показником ефективності діяльності підприємства; по-друге, він відображає фінансові інтереси власників; по-третє, виступає основним джерелом стратегічного розвитку підприємства.

Науковці зазначають, що фінансова безпека визначається показниками прибутковості, а рівень прибутковості є ключовим фактором її забезпечення. Значимість фінансового результату підсилюється ще й тим, що він достатньо досліджений у науковій літературі, і тому його доцільно вважати основним критерієм оцінки рівня фінансової безпеки, зокрема – чистий прибуток.

Рівень економічної безпеки, на думку О.В. Шляги та О.І. Степанчука [39], можна визначати шляхом порівняння економічних результатів діяльності підприємства з еталонним рівнем, що міг би бути досягнутий за відсутності загроз. Проте автори не надають методики розрахунку цього показника.

У наукових працях також запропоновано оцінювати рівень економічної

безпеки підприємства за допомогою інтегрального показника, що включає:

− метод комплексної оцінки загроз (інтегральна оцінка ризику) [40];

− оцінку ефективності захисних заходів [41];

− комплексну оцінку економічного потенціалу підприємства (багатовекторна ресурсно-функціональна модель) [42];

− оцінку конкурентного статусу фірми.

Окремі методики передбачають визначення рівня економічної безпеки через обчислення сукупного показника, який формується шляхом зважування та підсумування функціональних показників, що розраховуються на основі порівняння можливої величини шкоди підприємству та ефективності заходів щодо її запобігання [43].

Економіко-математичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання передбачає використання відповідних функціональних залежностей [44; 45].

$$P_{ФЕБ} = a1 \times \int(x1) + a2 \times \int(x2) + ... + ai \times \int(x_n), \quad (1.7)$$

де x1, x2, …, xn – показники діяльності суб'єктів господарювання;

∫(x1), ∫(x2), …, ∫(xn) – локальні функції залежності рівня економічної безпеки від відповідних показників діяльності суб'єктів господарювання;

a1, a2, …, ai – коефіцієнти, що відображають значущість кожного показника для забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Доцільність застосування такого підходу зумовлена його здатністю виявити основні прямі (зворотні) та лінійні (нелінійні) взаємозв'язки між різними факторами, які визначають напрями і можливості зміцнення економічної безпеки підприємств. До того ж на основі економіко-математичного підходу можуть бути сформовані різні сценарії розвитку підприємства за умови зміни того чи іншого фактора, що є важливим при обґрунтуванні вибору фінансово-економічної стратегії розвитку підприємства.

Недоліком цього підходу є складність розрахунків та неврахування

специфіки функціонування підприємства. Взагалі, характерним недоліком більшості методичних підходів, які передбачають застосування моделювання процесів економічної безпеки підприємства, є те, що прогнозування зазначених процесів здійснюється на основі ретроспективного аналізу та лінійної проекції рядів динаміки окремих факторів.

Прибутково-інвестиційний підхід, запропонований Г.В. Козаченком, В.П. Пономарьовим та О.М. Ляшенком [47], передбачає, що для оцінки рівня економічної безпеки підприємства слід порівнювати обсяг інвестицій, здійснених підприємством переважно за рахунок реінвестованого прибутку, із потребами в інвестиційних коштах, необхідних для підтримання економічної безпеки. Рівень безпеки при цьому визначається за допомогою відповідної формули:

$$Р_{ЕБП} = БІ^t / І_{ЕБ}, \quad (1.8)$$

де $БІ^t$ – брутто-інвестиції підприємства в t-ому році;

$І_{ЕБ}$ – інвестиції в t-ому році, необхідні для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Недоліком цього методу є те, що за рахунок визначення величини та динаміки інвестицій не можна повною мірою охарактеризувати рівень економічної безпеки.

Таким чином, оцінка фінансово-економічної безпеки підприємства потребує комплексного підходу, оскільки окремі методи не дають повної картини. Поєднання індикаторних, ресурсно-функціональних, бальних та прибутково-інвестиційних методів дозволяє врахувати ризики, прибутковість і потреби в капіталі. Такий підхід забезпечує об’єктивну та достовірну оцінку рівня економічної безпеки.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження показало, що фінансова криза є комплексним явищем, яке проявляється у різкому погіршенні фінансового стану підприємства через порушення балансу між доходами та витратами, нестачу ліквідності та зростання боргового навантаження. Виникнення фінансової кризи обумовлене як внутрішніми, так і зовнішніми факторами, що потребує своєчасного антикризового управління та системного підходу до прийняття управлінських рішень.

Ефективна діагностика кризових явищ, прогнозування їх наслідків та впровадження відповідних заходів дозволяють мінімізувати негативні наслідки, відновити фінансову стабільність і забезпечити конкурентоспроможність підприємства. Важливим фактором успіху є адаптивність менеджменту та здатність використовувати кризу як стимул для підвищення ефективності діяльності та сталого розвитку підприємства.

Аналіз існуючих підходів до оцінки стану економічної безпеки підприємства, в т.ч. фінансової, показує, що жоден з них не є універсальним і потребує адаптації до конкретних умов діяльності. Індикаторний та ресурсно-функціональний підходи дозволяють оцінювати стан підприємства за сукупністю показників, проте мають обмеження щодо визначення граничних значень та комплексності оцінки. Агрегатний і бальний методи спрощують проведення діагностики та забезпечують наочність результатів, проте потребують точного підбору критеріїв. Методи прогнозування банкрутства та фінансово-стратегічні підходи враховують загрозу неплатоспроможності і прибутковість як ключовий фактор економічної безпеки. Прибутково-інвестиційний підхід додає оцінку через співвідношення реінвестованого прибутку та потреб у капітальних інвестиціях. Таким чином, комплексне застосування різних методик із урахуванням специфіки підприємства забезпечує найбільш об’єктивну та достовірну оцінку рівня фінансової безпеки.

2 АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА АТ «КИЇВСЬКИЙ ВІТАМІННИЙ ЗАВОД»

2.1 Організаційно-економічна характеристика АТ «Київський вітамінний завод»

Фармацевтичний ринок України попри негаразди продовжує працювати в кризових умовах, забезпечуючи армію та цивільне населення ліками, налагоджуючи нову складну логістику та вирішуючи виникаючи проблеми.

Як свідчить статистика, у 2024 р. загальні обсяги аптечного продажу товарів «аптечного кошика» досягли 194,7 млрд грн, що на 19% більше, ніж у 2023 р. У натуральному вираженні обсяги роздрібного продажу становили близько 1,3 млрд упаковок, що на 1% перевищує показники попереднього року. Водночас у доларовому еквіваленті обсяги продажу збільшилися на 8% та становили 4,8 млрд дол. (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Обсяги роздрібної реалізації товарів «аптечного кошика» за 2022–2024 рр. із зазначенням темпів зростання / зниження порівняно з попереднім роком.

Зростання обсягів аптечного продажу в грошовому вираженні спостерігається у всіх категоріях товарів “аптечного кошика”. Однак у натуральному вираженні зафіксовано зниження в категорії лікарських засобів (– 0,9%). Найшвидше зростають обсяги роздрібного продажу дієтичних добавок: за 2024 рік р. у грошовому вираженні вони збільшилися на 28%, а в натуральному – на 13%. Це значно перевищує темпи зростання інших категорій та середньоринковий показник. Таким чином, частка дієтичних добавок у загальній структурі ринку продовжує зростати. За підсумками 2024 року вони займають 11,2% у грошовому та 8,9% у натуральному вираженні.

За підсумками 2024 р. роздрібний продаж лікарських засобів досяг 153,1 млрд грн, що на 17,8% більше, ніж у 2023 р. У доларовому еквіваленті обсяг реалізації становив 3,8 млрд дол., а темпи зростання сягнули 7,3%. В упаковках зафіксовано зменшення обсягів продажу на 0,9%, до 841,1 млн упаковок.

Лідерами аптечного продажу лікарських засобів і дієтичних добавок у грошовому вираженні у 2024 р. стали три українські компанії: «Фармак», «Дарниця» і «Київський вітамінний завод» (рис. 2.2).

№ з/п, рік			Маркетуюча організація	Приріст продажу у гривневому вираженні,%	Evolution index	Частка на ринку,%
2022	2023	2024				
1	1	1	Фармак (Україна)	24,15	104	5,77
2	2	2	Дарниця (Україна)	18,59	100	4,84
8	5	3	Київський вітамінний завод (Україна)	21,49	102	3,26
5	6	4	Корпорація «Артеріум» (Україна)	20,74	102	3,19
3	4	5	Acino (Швейцарія)	15,82	97	3,15
4	3	6	Teva (Ізраїль)	12,14	94	3,13
6	7	7	KRKA (Словенія)	19,36	100	2,91
9	8	8	Berlin-Chemie (Німеччина)	16,39	98	2,75
7	9	9	Sanofi (Франція)	14,97	97	2,50
10	10	10	Кусум Фарм (Україна)	16,32	98	2,47

Рисунок 2.2 – Рейтинг маркетуючих організацій за обсягами аптечного продажу лікарських засобів та дієтичних добавок за підсумками 2024 р.

На сьогоднішній день в Україні функціонує велика кількість суб’єктів господарювання, які мають ліцензію на виробництво лікарських засобів, зосередимо увагу на діяльності АТ «Київський вітамінний завод», та проаналізуємо фінансовий стан досліджуваного підприємства.

АТ «Київський вітамінний завод» – сучасна національна фармацевтична компанія-виробник зі стабільними ринковими позиціями, високопрофесійною командою, широким асортиментом якісної продукції, прозорим і відповідальним ставленням до своїх споживачів та партнерів. Історія АТ «Київський вітамінний завод» є яскравим прикладом багаторічного лідерства у виробництві вітамінів. Місією АТ «Київський вітамінний завод» є забезпечення максимальної доступності якісних і безпечних лікарських засобів, вітамінів для профілактики і лікування широкого спектру захворювань. Компанія використовує всі ресурси і можливості, щоб забезпечити високу якість лікарських засобів, вітамінів, орієнтуючись при цьому на вищі європейські стандарти.

Основні види діяльності:

1) виробництво лікарських засобів: КВЗ виробляє широкий спектр медикаментів, включаючи препарати для лікування серцево-судинних, неврологічних, гастроентерологічних та інших захворювань;

2) виготовлення вітамінних препаратів та дієтичних добавок: Це один із ключових напрямків діяльності, який приніс заводу популярність. Серед відомих продуктів — вітамінні комплекси, препарати для підтримки імунітету та загального здоров'я;

3) науково-дослідна діяльність: Підприємство інвестує у розробку нових формул і вдосконалення існуючих продуктів, співпрацюючи з науково-дослідними інститутами.

Продуктовий портфель АТ «Київський вітамінний завод» складається із більш ніж 100 лікарських препаратів та 20 дієтичних добавок. На сучасному етапі основна спеціалізація компанії — виробництво генеричних препаратів, аналогічних за якістю та ефективністю закордонним зразкам, але доступніших за

ціною. Якість продуктів, які випускає АТ «Київський вітамінний завод», гарантує використання новітніх технологій, сучасного обладнання і високоякісної сировини від постачальників провідних європейських країн та їхніх дочірніх компаній з Південно-Східної Азії. Розробкою нових препаратів, вибором субстанцій, перевіркою їх якості, первинним контролем та подальшим вдосконаленням продукції займаються висококваліфіковані спеціалісти центральної лабораторії. Гордістю працівників лабораторії є найсучасніше обладнання з Великобританії, Італії та Німеччини (хроматографи, аналітична апаратура, обладнання для виробництва таблеток, драже і капсул), яке дозволяє у повному обсязі проводити численні дослідження та розробки. Продукцію АТ «Київський вітамінний завод» експортують до країн ЄС та Азії (зокрема у Латвію, Молдову, Таджикистан, Казахстан), а для українців продукція доступна по всій території України [47].

Основними досягненнями в 2024 році залишаються, як і в попередніх періодах, темпи інноваційного розвитку Товариства. Так за звітний період завершено розробку та зареєстровано 8 нових препаратів, з яких 7 лікарських засобів і 1 дієтична добавка, 8 нових продуктів впроваджено у промислове виробництво. Постійно проводяться порівняльні клінічні випробування та дослідження із біоеквівалентності генерикових препаратів на базі провідних інститутів та спеціалізованих установ в Україні та за кордоном.

Незмінним залишилось активне освоєння нових ринків збуту продукції АТ «Київський вітамінний завод» в Республіці Казахстан та Республіці Молдова. Наразі Товариством ведеться активна робота над розширенням асортименту продукції власного виробництва, яка буде реалізовуватись в країнах ближнього зарубіжжя (в 2024 році зареєстровано 5 нових продуктів в Республіці Казахстан, 11 в Республіці Молдова, 5 в Республіці Узбекистан, 2 в Латвії, 1 в Литві, 2 в Грузії), збільшення продажів зареєстрованої продукції та налагодження ділових відносин з новими контрагентами.

План діяльності АТ «Київський вітамінний завод» на 2024 рік ґрунтувався

на засадах діяльності підприємства в умовах воєнного стану, складної ситуації в енергетиці, уповільненні темпів економічного зростання у світі, високої загальносвітової інфляції, враховуючи низьку платоспроможність населення. Діяльність АТ «Київський вітамінний завод» була спрямована на задоволення потреб споживачів, безперебійну роботу виробництва, забезпечення виробничого процесу необхідною сировиною та матеріалами, надійне забезпечення енергоносіями. Злагоджена робота колективу та раціональний підхід керівництва дали змогу Товариству витримати всі випробування 2024 року та залишитись у десятці найкращих виробників на роздрібному фармацевтичному ринку.

Організаційна структура АТ «Київський вітамінний завод» містить наступні напрямки:

– напрямок із питань виробництва;

– напрямок із стратегічного розвитку;

– напрямок з питань розвитку;

– напрямок із технічних питань;

– напрямок із питань збуту;

– напрямок із фінансових питань;

– бухгалтерія;

– напрямок з управління персоналом;

– напрямок із питань якості;

– транспортна дільниця;

– напрямок із реєстрації;

– напрямок із правових питань;

– напрямок матеріально-технічного постачання;

– дослідний центр;

– служба з економічної безпеки.

Зміни в організаційній структурі відповідно до попередніх звітних періодів не відбувались.

Показники виробництва лікарських засобів та дієтичних добавок за результатами роботи 2024 року склали:

– обсяг виробництва у натуральній формі – 58 712 тисяч упаковок;

– обсяг виробництва у грошовій формі – 5 796 646,11 тисяч гривень.

Показники продажів лікарських засобів та дієтичних добавок за результатами роботи 2024 року склали:

– обсяг реалізованої продукції у натуральній формі – 57 148 тисяч упаковок;

– обсяг реалізованої продукції у грошовій формі – 4 944 130 тисяч гривень.

Показник EBITDA (обсяг прибутку до вирахування витрат за відсотками, сплати податків та амортизаційних відрахувань) склав 415 416 тисяч гривень. Чистий прибуток склав 219 571 тисяч гривень. Розрахункова вартість чистих активів станом на 31.12.2024 року становить 2 383 488 тисячі гривень.

За даними діяльності підприємства, складемо табл. 2.1, у якій представлена інформація про обсяги виробництва та реалізації основних видів продукції АТ «Київський вітамінний завод» за 2023 – 2024 роки [48].

Таблиця 2.1 – Обсяги виробництва та реалізації основних видів продукції АТ «Київський вітамінний завод» за 2023 – 2024 роки

Основний вид продукції	2023р.	2024р.	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення, %
Обсяг виробництва: у натуральній формі (тис.уп.)	51734,4	58712	+6977,6	13,5
у грошовій формі (тис грн)	3892721,48	5796646,11	+1903924,63	48,9
Обсяг реалізованої продукції: у натуральній формі (тис.уп.)	56892,26	57148	+255,74	0,4
у грошовій формі (тис грн)	4310028	4944130	+634102	14,7

Проаналізувавши дані таблиці 2.1, можемо зробити висновки, що обсяги виробництва та реалізації основних видів продукції, у грошовій формі, за 2023

– 2024 рр. підвищилися, що є в принципі позитивним явищем, враховуючи те, що підприємство працює в умовах воєнного стану, складної ситуації в енергетиці, уповільнення темпів економічного зростання у світі, високої загальносвітової інфляції, враховуючи низьку платоспроможність населення.

У 2024 році спостерігаємо збільшення обсягів реалізованої продукції, у натуральній формі, на 6977,6 тис. грн., або на 13,5 %. Обсяг виробництва, у грошовій формі, значно зріс у 2024 році на 190394,63 тис. грн., або на 48,9 %.

За даними звіту про управління підприємством АТ «Київський вітамінний завод» за 2023 – 2024 рр., з метою наглядного представлення інформації, щодо обсягів виробництва та реалізації основних видів продукції, побудуємо діаграму, яка зображена на рис. 2.3.

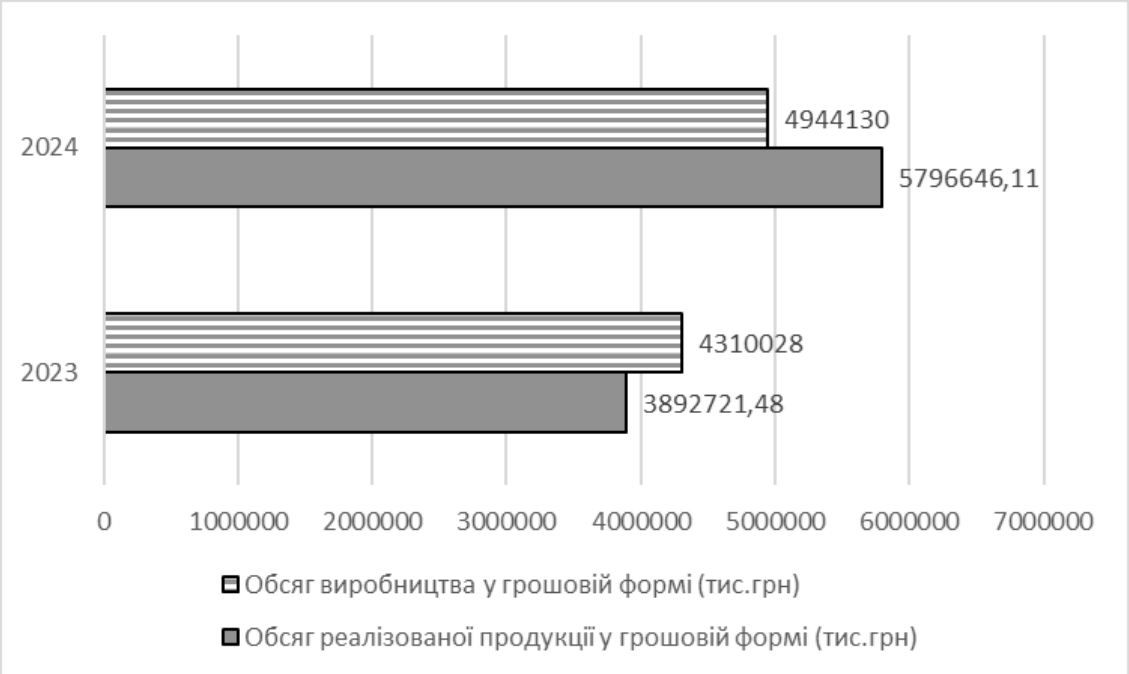

Рисунок 2.3 – Обсяги виробництва та реалізації основних видів продукції АТ «Київський вітамінний завод» за 2023 – 2024 роки

Аналізуючи дані фінансової звітності досліджуваного підприємства за 2023 – 2024 рр., складемо табл. 2.2, у якій представлено інформацію щодо чистих активів підприємства.

Таблиця 2.2 – Розрахункова вартість чистих активів АТ «Київський вітамінний завод» за 2023-2024 роки

Показник	2023 р.	2024 р.
Розрахункова вартість чистих активів (тис. грн)	2212145	2383488
Статутний капітал (тис. грн)	15368	15368
Скоригований статутний капітал (тис. грн)	15368	15368

Вартість чистих активів акціонерного товариства не менша від статутного капіталу. Зростання чистих активів у динаміці характеризує позитивну тенденцію, свідчить про більш стійкий фінансовий стан підприємства у звітному періоді.

Розглянувши організаційно-економічну характеристику діяльності досліджуваного підприємства, проаналізували обсяги виробництва та реалізації основних видів продукції, дані фінансової звітності, зазначимо, що АТ «Київський вітамінний завод» стабільно відновлює свій виробничий потенціал та активно освоює нові вітчизняні та іноземні ринки.

За результатами аналізу показників діяльності підприємства можна відзначити позитивну динаміку зростання обсягів виробництва та обсягів реалізації продукції, зростання вартості чистих активів.

АТ «Київський вітамінний завод» й надалі планує продовжувати реконструкцію і технічну модернізацію виробництва, закупівлю високопродуктивного обладнання, удосконалення існуючих технологій виробництва, розробку і впровадження у виробництво нових перспективних видів продукції, покращення якості продукції, розширення ринків збуту. Прогнозний показник зростання обсягів реалізації на 2025 рік з урахуванням військового стану в країні очікується на рівні 17,5 %.

2.2 Аналіз ліквідності й платоспроможності підприємства

Ліквідність поточних активів є головним чинником, який визначає ступінь ризику вкладень в оборотні активи. Ступінь ліквідності оборотних активів, кожної їх групи, визначається як відношення відповідної частки оборотних активів до відповідних поточних зобов'язань.

Так, до високоліквідної групи активів ($А_1$) включають суми грошових коштів та їх еквівалентів, а також фінансові інвестиції. До середньоліквідних активів група ($А_2$) належать активи, що швидко реалізуються (векселі отримані, всі види поточної дебіторської заборгованості, інші оборотні активи). До низьколіквідних активів, або активів, що повільно реалізуються ($А_3$) відносяться усі види запасів товарно-матеріальних цінностей. Важколіквідні активи (група $А_4$) – включають необоротні активи і витрати майбутніх періодів.

Пасиви поділяються на такі групи: найбільш термінові зобов'язання ($П_1$); короткострокові зобов'язання ($П_2$); довгострокові зобов'язання ($П_3$); постійні пасиви ($П_4$).

Виконаємо аналіз ліквідності балансу підприємства на основі традиційного методичного підходу. При цьому для дослідження взято перші три групи активів і пасивів, оскільки за умови виконання трьох наступних умов: $А_1 \geq П_1$; $А_2 \geq П_2$; $А_3 \geq П_3$, обов'язково виконується і остання нерівність $А_4 \leq П_4$ [49].

Оцінка ліквідності балансу АТ «Київський вітамінний завод» на основі фінансової звітності представлена в табл. 2.3.

Аналіз свідчить, що використання традиційного методичного підходу не дає очікуваних результатів щодо визначення ліквідності балансу підприємства. Тут варто зазначити такі протиріччя:

− порівняння найбільш ліквідної групи активів ($А_1$) з найбільш терміновими і середньостроковими зобов'язаннями ($П_1$+$П_2$), а також з сумою трьох груп зобов'язань ($П_1$+$П_2$+$П_3$) для для оцінки фінансового стану підприємств відповідно у короткостроковій і довгостроковій перспективі, є некоректним. Тобто у цьому разі для забезпечення абсолютного типу сталості у

короткостроковій перспективі підприємство повинне за рахунок грошових коштів і поточних фінансових інвестицій покривати не тільки поточні, а і середньострокові зобов'язання;

Таблиця 2.3 – Оцінка ліквідності балансу АТ «Київський вітамінний завод» (на кінець року), млн грн

Група активів і пасивів	2023 р.	2024 р.
$А_1$	165,8	65,4
$П_1$	533,3	805,4
Надлишок (+), нестача (-) платіжних коштів	- 367,5	- 740,0
$А_2$	716,7	752,4
$П_2$	0	0
Надлишок (+), нестача (-) платіжних коштів	- 716,7	- 752,4
$А_3$	1206,4	1680,7
$П_3$	60,5	41,5
Надлишок (+), нестача (-) платіжних коштів	+ 1145,9	+ 1639,2

− за результатами аналізу часто неможливо дати однозначної відповіді на тип сталості фінансового стану підприємства. Так, на підприємстві одночасно може існувати і нормальний і передкризовий тип сталості, що не можливо;

− визначити тип сталості на короткострокову і довгострокову перспективу не можливо. Це пояснюється тим, що всі три групи оборотних активів ($А_1$, $А_2$, і $А_3$) переносять свою вартість на продукцію, що виробляється, в межах операційного циклу. А таких циклів у залежності від галузі може бути один і більше. Окрім того, оборотність оборотних активів суттєво коливається у часі, що впливає на обсяг потреби залучення джерел їх фінансування.

Для об'єктивної оцінки фінансового стану підприємства варто застосовувати систему коефіцієнтів ліквідності, що різняться між собою розміром ліквідних активів та розглядають як джерело покриття зобов'язань.

Коефіцієнти ліквідності підприємств досліджуваного підприємства подано в табл. 2.4.

Дані табл. 2.4 свідчать, що коефіцієнти ліквідності підприємства суттєво знизилися. Проте їх значення у 2024 році відповідає нормативному рівню.

Таблиця 2.4 – Коефіцієнти ліквідності підприємства АТ «Київський вітамінний завод» за 2023-2024 рр. (на кінець року)

Коефіцієнт	2023 р.	2024 р.	2024 р. +,- до 2023 р.
Абсолютної ліквідності	0,39	0,08	- 0,31
Швидкої ліквідності	1,51	1,01	- 0,50
Поточної ліквідності	3,93	3,11	- 0,82

На підприємствах більшості галузей фактичні значення коефіцієнта поточної ліквідності перевищують нормативний рівень (>1), який пропонується державними методиками. Проте, як свідчить аналіз, за однакового рівня досліджуваного показника досить часто спостерігається значне коливання питомої ваги найменш ліквідної частини оборотних коштів у вартості оборотних активів – запасів товарно-матеріальних цінностей. Так, на досліджуваному підприємстві АТ «Київський вітамінний завод» при значенні коефіцієнта поточної ліквідності на рівні 3,93 у 2023 році частка запасів у вартості оборотних активів складала 57,6%; у 2024 році такі показники склали відповідно 3,11 і 67,1%. Це свідчить про те, що у даному випадку якість ліквідності не адекватна кількісному значенню аналізованого показника. Тому рівень поточної ліквідності часто не дає можливості оцінити реальні фінансові можливості підприємства стосовно виконання своїх зобов’язань.

Механізм формування коефіцієнта швидкої ліквідності також має суттєві недоліки. Так, при значенні цього показника по досліджуваному підприємству за останні роки на рівні 1,01-1,66 співвідношення дебіторської й кредиторської заборгованості тут склало 0,93-1,34. Отже, при такому значенні коефіцієнта швидкої ліквідності на підприємстві погіршуються його фінансові можливості щодо своєчасного виконання поточних зобов’язань.

Підвищення рівня ліквідності підприємства, як свідчать дослідження, у вирішальній мірі залежить від поліпшення формування і використання оборотних коштів підприємств. З цим пов’язано нарощування обсягів виробництва продукції, підвищення її конкурентоспроможності, рентабельності, прискорення економічного зростання. Інтереси підприємства вимагають повної

відповідальності за результати своєї виробничо-фінансової діяльності. Оскільки фінансовий стан підприємства знаходиться у прямій залежності від стану оборотних коштів і передбачає порівняння витрат з результатами господарської діяльності, воно зацікавлене у раціональній організації оборотних коштів – організації їх руху з мінімально можливою сумою для одержання найбільшого економічного ефекту.

Дослідження ефективності використання оборотних коштів передбачає аналіз показників їх оборотності, тривалості виробничого і фінансового циклів та їх складових елементів, рентабельності та ін., а також виявлення і дослідження чинників, що впливають на зміну вказаних показників, і розробку пропозицій щодо поліпшення використання оборотних коштів підприємств.

Важливе значення для підвищення ефективності використання оборотних коштів має скорочення терміну оборотності оборотних коштів як у сфері виробництва, так і сфері обігу. Динаміка оборотності оборотних коштів у сфері виробництва і сфері обігу на досліджуваному підприємстві подана в табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Оборотність оборотних коштів у сферах виробництва й обігу на АТ «Київський вітамінний завод» за 2023-2024 рр., днів

Сфера	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2023 р.
Виробництва	107,8	105,3	97,6
Обігу	42,9	53,4	124,5

Дані табл. 2.5 свідчать, що тривалість обороту оборотних коштів у сфері виробництва дещо зменшилася, що є позитивним явищем. Можна зазначити, що виробничі потужності використовуються інтенсивніше, що сприяє зростанню результативності діяльності. За 2024 рік тривалість обороту оборотних коштів у сфері обігу суттєво зросла, що свідчить про недосконалу кредитну політику, що призводить до необхідності залучення грошових коштів зі сторони для фінансування оборотних коштів підприємства.

Аналіз свідчить, що за досліджуваний період величина дебіторської заборгованості на підприємстві АТ «Київський вітамінний завод» зростала більш

високими темпами у порівнянні з виручкою від реалізації продукції. Така динаміка зміни вказаних показників вплинула на зміну структури витрат оборотних коштів. Питома вага витрат оборотних коштів за 2023 р. у сфері виробництва на підприємстві становила 74,3%, а за 2024 р. – 67,9%, у сфері обігу відповідно 25,7 та 32,1%. Зниження частки оборотних коштів у сфері виробництва та акумуляція у сфері обігу уповільнює їх рух і в цілому принижує роль виробничої стадії кругообігу коштів у відтворювальних процесах.

Встановлено, що тривалість обороту оборотних коштів на підприємстві за аналізований період дещо зменшилася.

Таким чином, дослідження щодо оборотності оборотних коштів на підприємстві дає підставу для таких висновків:

− на підприємстві спостерігається коливання тривалості обороту оборотних коштів, хоча є стійка тенденція до його скорочення, що свідчить про поліпшення організації й використання оборотних коштів;

– негативною є тенденція до зростання частки оборотних коштів, які знаходяться у сфері виробництва і скорочення частки, які знаходиться у сфері обігу. Стадія обігу відволікає на себе ще досить значні кошти.

Для виявлення факторів, що впливають на формування тривалості операційного циклу на досліджуваному підприємстві необхідно проаналізувати оборотність товарно-матеріальних запасів і дебіторської заборгованості за їх видами.

Слід зазначити, що тривалість обороту товарно-матеріальних запасів складається з таких складових елементів: тривалість обороту виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції та товарів. Динаміка цих показників по досліджуваному підприємстві подана в табл. 2.6.

Дані табл. 2.6 свідчать, що на підприємстві за аналізований період спостерігається скорочення оборотності виробничих запасів. Так, показник тривалості обороту товарно-матеріальних запасів за досліджуваний період на підприємстві склав відповідно 178,6 дня у 2023 році і 187,7 дня у 2024 році, або зріс на 5,1%.

Таблиця 2.6 – Оборотність запасів товарно-матеріальних цінностей на АТ «Київський вітамінний завод» за 2023-2024 рр., днів

Вид запасів	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2023 р.
Виробничі запаси	81,8	97,2	118,8
Незавершене виробництво	13,1	15,5	118,3
Готова продукція та товари	83,7	75,0	89,6
Запаси, всього	178,6	187,7	105,1

Розрахунки свідчать, що рух оборотності готової продукції та товарів дещо інші.

Найбільшими темпами зростала тривалість обороту виробничих запасів (18,8%) і незавершеного виробництва (18,3%). Це свідчить про те, що менеджмент підприємства не зумів організувати виробничу діяльність на належному рівні, що невідворотно призвело до необґрунтованого зростання витрат на виробництво продукції.

Важливе значення для підвищення ефективності використання оборотних коштів і зростання фінансової стійкості підприємства має прискорення оборотності дебіторської заборгованості. Середній період обертання дебіторської заборгованості по підприємстві за досліджуваний період подано в табл. 2.7.

Таблиця 2.7 – Оборотність дебіторської заборгованості на АТ «Київський вітамінний завод» за 2023-2024 рр., днів

Вид дебіторської заборгованості	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2023 р.
Дебіторська заборгованість за товари роботи, послуги	36,7	46,2	125,9
За виданими авансами	3,2	2,8	87,5
З бюджетом	2,9	4,4	151,7
Інша поточна дебіторська заборгованість	-	-	-
Дебіторська заборгованість, всього	42,8	53,4	124,8

Дані табл. 2.7 свідчать, що період обороту дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві за аналізований період суттєво зріс, що свідчить

про те, що тут провадиться не виважена кредитна політика. Це призводить до необхідності залучати значні суми грошових коштів зі сторони, вартість яких значно вища від власних оборотних коштів.

Показник оборотності дебіторської заборгованості відображає швидкість інкасації платежів за рахунками дебіторів, а саме, скільки разів у середньому за рік борги покупців перетворювалися у грошові кошти.

Тривалість обороту боргів включає такі складники: час повернення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, векселі одержані, заборгованість за розрахунками з бюджетом, за виданими авансами, з нарахованих доходів, з внутрішніх розрахунків та іншої дебіторської заборгованості.

Аналіз свідчить, що на аналізованому підприємстві за досліджуваний період спостерігається тенденція до зростання тривалості періоду обороту майже усіх видів дебіторської заборгованості.

Варто зазначити, що подовження терміну інкасації дебіторської заборгованості на підприємстві є негативним явищем. Такі зміни є наслідком неспроможності менеджменту ефективно працювати в умовах ринкової конкуренції.

При оцінці суми наданого комерційного кредиту важливим джерелом інформації є відомості про дебіторську заборгованість. Залишок дебіторської заборгованості формується під впливом термінів і структури платежів і може бути поданий таким чином [50]:

$$ДЗ_t = ДЗ_{t-1} + ДЗ_t^1 - ДЗ_t^0, \quad (2.1)$$

де $ДЗ_t$ – поточний залишок дебіторської заборгованості;

$ДЗ_{t-1}$ – дебіторська заборгованість, що сформувалася у попередньому періоді;

$ДЗ_t^1$ – дебіторська заборгованість, що сформувалася у поточному періоді;

$ДЗ_t^0$ – дебіторська заборговансть, що погашена у поточному періоді.

Важливим показником, що використовується в практиці аналізу дебіторської заборгованості є динаміка її оборотності. Проте цей показник, який розраховується за даними фінансової звітності, має суттєвий недолік: залежить від зміни рівня реалізації продукції, навіть тоді, коли платіжна поведінка клієнтів залишається без змін.

Для виправлення цього недоліку необхідно розраховувати і використовувати в якості інструменту контролю дебіторської заборгованості її питому вагу в обсязі реалізованої продукції. Розрахунок виконується у такій послідовності. З загальної суми боргу на кінець кварталу виділяється заборгованість, що сформована у кожному місяці кварталу. Потім помісячно розраховується частка непогашеної дебіторської заборгованості до обсягу реалізації даного місяця [51].

Використання такого підходу сприяє кращому контролю дебіторської заборгованості на підприємствах, оскільки дозволяє уникнути впливу коливань обсягів реалізації продукції і є інструментом відслідковування платіжної поведінки покупців і прогнозування суми їх боргів.

Отже, підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю на підприємстві є актуальним завданням його економічної служби.

Поряд з управлінням дебіторською заборгованістю не менш важливим є вирішення проблеми управління оборотністю кредиторської заборгованості, яка характеризує здатність підприємства швидко погашати зобов’язання. Тобто управління дебіторською і кредиторською заборгованістю повинно бути комплексним, тому що від якості їх менеджменту залежить формування ліквідності й платоспроможності підприємства.

Показник оборотності кредиторської заборгованості відображає швидкість розрахунку підприємства за рахунками постачальників сировини, матеріалів та напівфабрикатів. Порівняльний стан оборотності дебіторської й кредиторської заборгованості досліджуваного підприємства характеризується даними, поданими у табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Оборотність дебіторської й кредиторської заборгованості на підприємстві АТ «Київський вітамінний завод», днів

Вид заборгованості	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2023 р.
Дебіторська заборгованість товарного характеру	39,9	49,0	122,8
Кредиторська заборгованість товарного характеру	45,0	62,1	137,9
Кредиторська заборгованість у % до дебіторської	112,8	126,7	-

Дані табл. 2.8 свідчать, що оборотність дебіторської й кредиторської заборгованості, тобто їх ліквідність, суттєво коливається. Оптимальним співвідношенням між оборотністю дебіторської й кредиторської заборгованості, як свідчать дослідження, є їх приблизна рівність. На аналізованому підприємстві спостерігається значна розбіжність цих показників, а також погіршення співвідношення між ними, що негативно впливає на формування ліквідності і платоспроможності підприємства, а також його бізнес-іміджу.

Аналіз свідчить, що на підприємстві спостерігається зниження оборотності як дебіторської, так і кредиторської заборгованості. Оборотність кредиторської заборгованості зменшувалась значно вищими темпами, ніж дебіторської.

Слід зазначити, що зниження оборотності кредиторської заборгованості на досліджуваному підприємстві забезпечило створення несприятливих умов для ефективного формування і використання оборотних коштів. Аналіз свідчить, коли термін оборотності кредиторської заборгованості зменшується, суттєво скорочується частка дебіторської заборгованості, і зростає частка запасів, що сприяє зростанню обсягів виробництва і реалізації, прибутку. Одночасно зменшується потреба у залученні оборотного капіталу зі сторони, що сприяє зниженню собівартості продукції й підвищенню рентабельності оборотного капіталу підприємства.

Таким чином, необґрунтоване надання комерційного кредиту або відстрочки платежу можуть призвести до зростання дебіторської заборгованості

і виникнення проблем з фінансуванням оборотних коштів підприємства. Підвищення ефективності використання оборотних коштів підприємств пов’язано зі скороченням терміну оборотності товарно-матеріальних запасів, дебіторської і кредиторської заборгованості, тобто зі зменшенням тривалості фінансового циклу.

2.3 Аналіз і оцінка фінансової стійкості та довгострокової платоспроможності підприємства

Варто зазначити, що фінансова стійкість є основою формування фінансової безпеки підприємства. Для характеристики фінансової стійкості підприємства прийнято розраховувати абсолютні та відносні показники.

Основними показниками фінансової стійкості підприємства є :

– наявність власних коштів підприємства в обороті;

– коефіцієнт забезпеченості запасів і затрат власними оборотними коштами;

– коефіцієнт забезпеченості запасів і затрат власними і позиковими коштами;

– коефіцієнт фінансової стійкості;

– коефіцієнт автономії та ін.

Одна з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства – стабільність його діяльності з позиції довгострокової перспективи. Вона пов'язана насамперед із загальною фінансовою структурою підприємства, ступенем його залежності від кредиторів та інвесторів.

Єдиного загальновизнаного підходу до розв'язання задачі кількісного визначення фінансової стійкості та побудови відповідних алгоритмів оцінки немає. Стосовно методів розв'язання цієї задачі існує два основні підходи:

– для оцінки фінансового стану підприємства необхідно орієнтуватися виключно на дані про джерела фінансування, тобто на капітал. У цьому разі

оцінка фінансової стійкості підприємства провадиться тільки на підставі даних пасиву балансу.

– для оцінки фінансової стійкості підприємства необхідно аналізувати взаємозв'язок між активом і пасивом балансу, тобто простежувати напрямки використання коштів.

Безумовно, коефіцієнти, розраховані за даними пасиву балансу, є основними в цьому блоці аналізу. Однак характеристика фінансової стійкості за допомогою таких показників навряд чи буде повною — важливо не тільки те, звідки залучено кошти, а й куди їх укладено, яка структура вкладень.

Другий підхід є більш повним і з економічного погляду більш виправданим. Тому оцінку фінансової стійкості підприємства треба провести з використанням як коефіцієнтів, розрахованих за пасивом балансу, так і коефіцієнтів, що відображають взаємозв'язок між джерелами формування коштів підприємства та структурою вкладень.

Перший крок у цьому блоці аналізу фінансового стану підприємства — оцінка оптимальності співвідношення власного та позикового капіталу підприємства. Ці показники можна розділити па два блоки:

– коефіцієнти капіталізації, що характеризують фінансовий стан підприємства з позицій структури джерел коштів;

– коефіцієнти покриття, що характеризують фінансову стійкість із позицій витрат, пов'язаних з обслуговуванням зовнішніх джерел залучених коштів.

Серед коефіцієнтів капіталізації доцільно розглянути такі.

Коефіцієнт фінансової автономії (незалежності). Коефіцієнт характеризує частку власних коштів підприємства (власного капіталу) у загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність. Розрахунок цього коефіцієнта фінансової стійкості провадиться за формулою:

$$К_{авт} = ВК/ Б \qquad (2.2)$$

де ВК – власний капітал;

Б – загальна сума коштів авансована у діяльність підприємства.

Чим вище значення цього коефіцієнта, тим більш фінансово стійким, стабільним та незалежним від зовнішніх кредиторів є підприємство. На практиці встановлено, що загальна сума заборгованості не повинна перевищувати суму власних джерелі фінансування, тобто джерела фінансування підприємства (загальна сума капіталу) мають бути хоча б наполовину сформовані за рахунок власних коштів. Таким чином, критичне значення коефіцієнта автономії – 0,5.

Коефіцієнт фінансової стабільності розраховується; за формулою:

$$К= ВК/ПК. \quad (2.3)$$

Нормативне значення коефіцієнта ≥ 1.

Зростання цього показника в динаміці означає збільшення частки власних коштів у фінансуванні підприємства, а отже, і зростання фінансової незалежності і підвищення фінансової безпеки.

Коефіцієнт фінансового ризику. Цей коефіцієнт показує співвідношення залучених коштів і власного капіталу. Розрахунок цього показника провадиться за формулою:

$$К_{фр} = (ЗВП + Д_{зоб} + П_з + ДМП) / ВК \quad (2.4)$$

де *ЗВП* – забезпечення наступних витрат і платежів;

$Д_{зоб}$– довгострокові зобов’язання;

$П_з$ – поточні зобов’язання;

ДМП – доходи майбутніх періодів;

ВК –власний капітал.

Цей коефіцієнт дає найбільш загальну оцінку фінансової стійкості. Він має досить просту інтерпретацію: показує, скільки одиниць залучених коштів

припадає на кожну одиницю власних. Зростання показника в динаміці свідчить про посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів, тобто про зниження фінансової стійкості, і навпаки.

Оптимальне значення цього коефіцієнта – $К_{фр}$. < 0,5. Критичне значення – 1.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу. Цей коефіцієнт показує, яка частина власного оборотного капіталу перебуває в обороті, тобто в тій формі, що дозволяє вільно маневрувати цими коштами, а яку капіталізовно. Коефіцієнт має бути досить високим, щоб забезпечити гнучкість у використанні власних коштів підприємства.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу розраховується як відношення власного оборотного капіталу підприємства до власних джерел фінансування.

Значення величини власного капіталу можна отримати безпосередньо з пасиву балансу, що ж стосується такого поширеного абсолютного показника, як величина власних оборотних коштів, то його розрахунок потребує коментарів. Цей показник характеризує ту частину власного капіталу підприємства, що є джерелом покриття його поточних активів:

$$К_{вок} = ВК – НА \quad (2.5)$$

де ВК – власний капітал;

НА – необоротні активи;

Отже, формула розрахунку коефіцієнта маневреності власного капіталу набуває такого вигляду:

$$К_{ман} = ВОК / ВК \quad (2.6)$$

Цей показник може значно варіюватися залежно від структури капіталу та галузевої належності підприємства. Нормальною вважається ситуація, за якої коефіцієнт маневреності в динаміці незначно збільшується. Різке збільшення цього коефіцієнта не може свідчити про нормальну діяльність підприємства.

Пов'язано це з тим, що збільшення цього показника є можливим або при зростанні власного оборотного капіталу, або при зменшенні власних джерел фінансування. У зв'язку з цим різке збільшення цього показника автоматично викличе зменшення інших показників, наприклад коефіцієнта фінансової автономії, що призведе до посилення залежності підприємства від кредиторів.

Значення коефіцієнтів фінансової стійкості для підприємства, що аналізується, наведено в табл. 2.9.

Таблиця 2.9 – Коефіцієнти фінансової стійкості на АТ «Київський вітамінний завод» за 2022-2024 рр.

Показники	Рік			
	2022	2023	2024	2024 р. у % до 2022р.
Коефіцієнт фінансової автономії	0,81	0,79	0,74	91,4
Коефіцієнт фінансової стабільності	4,34	3,70	2,78	64,0
Коефіцієнт фінансового ризику	0,23	0,27	0,36	155,5
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,75	0,68	0,70	93,3

Дані табл.2.9 свідчать про високий рівень фінансової стійкості підприємства, хоча значення аналізованих показників дещо погіршилося. Так, нормативний рівень коефіцієнта фінансової автономії перевищує 0,5 (на підприємстві 0,74-0,81); коефіцієнта фінансової стабільності – більше 1 (2,78 – 4,34); коефіцієнта фінансового ризику – менше 1 (0,23 – 0,36); коефіцієнт маневреності власного капіталу – понад 0,5 (0,68 – 0,75).

На кожну гривню власних коштів підприємства у 2022 р. припадало 4,15 гривні залучених коштів, у 2023 р. – 3,72 гривні, а у 2024 р. – 2,80 гривні залучених коштів. Зниження показника свідчить про зменшення залежності від зовнішніх інвесторів та кредиторів, тобто про підвищення фінансової стійкості. Позитивні зміни в значені коефіцієнта наближають його до оптимального значення, що наглядно зображено на рис. 2.4.

У нашому випадку коефіцієнт фінансової автономії у 2023 році в порівнянні з 2022 зменшився на 2,5%, а у 2024 році порівнянні з 2023 зменшився на 6,3%.

При цьому значення цього показника суттєво перевищує нормативний рівень (≥0,5) (рис. 2.5).

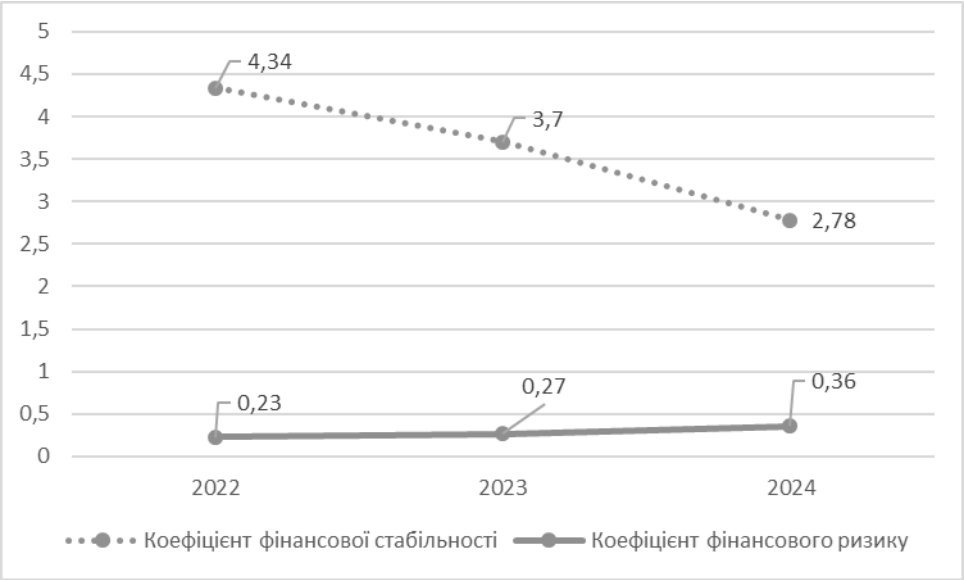

Рисунок 2.4 – Тенденції змін коефіцієнтів фінансової стабільності та фінансового ризику на АТ «Київський вітамінний завод»

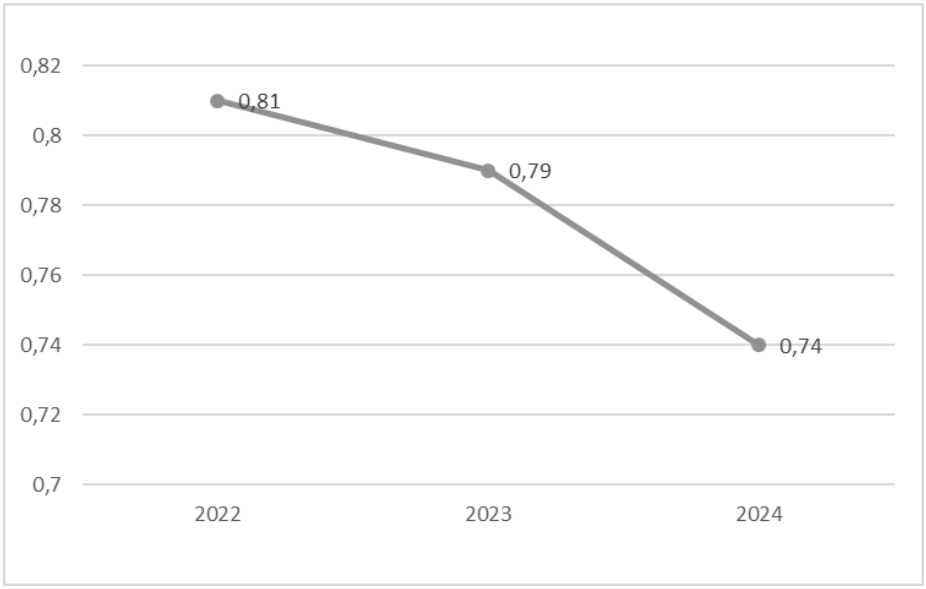

Рисунок 2.5 – Тенденції зміни коефіцієнта фінансової автономії по АТ «Київський вітамінний завод»

Така динаміка показників є позитивною тенденцією беручі до уваги, ще й те, що показники наближаються до оптимальних значень даних коефіцієнтів.

Додатний коефіцієнт маневреності власного капіталу в 2022-2024 роках свідчить про те, що підприємство в змозі покрити свої поточні активи власним капіталом.

А тепер розглянемо коефіцієнти покриття, котрі, як і коефіцієнти капіталізації, відіграють важливу роль при оцінюванні фінансової стійкості підприємства.

Найбільш значущими коефіцієнтами в цій групі є такі.

Коефіцієнт поточної заборгованості, розраховується за такою формулою:

$$К_{пз} = ПЗ/Б \quad (2.7)$$

де ПЗ – поточні зобов’язання;

Б – загальна сума коштів авансована у діяльність підприємства.

Даний коефіцієнт характеризує вагу короткострокової заборгованості підприємства в загальній структурі джерел коштів. Чим нижче рівень показника, тим більш стійкий фінансовий стан підприємства.

Коефіцієнт структури покриття довгострокових вкладень. Логіка розрахунку цього показника заснована на припущенні, що довгострокові позички й позики використовуються для фінансування придбання основних засобів та інших капітальних вкладень:

$$К_{пдв} = Д_{зоб} / НА, \quad (2.8)$$

де $Д_{зоб}$ – довгострокові зобов’язання;

НА – необоротні активи.

Коефіцієнт показує, яку частину основних засобів та інших необоротних активів профінансовано зовнішніми інвесторами. Збільшення коефіцієнта в динаміці свідчить про посилення залежності підприємства від зовнішніх

інвесторів. Водночас фінансування капітальних вкладень за рахунок довгострокових джерел фінансування є ознакою добре розробленої стратегії підприємства. Цей показник може бути інтерпретовано по-різному, і залежить це насамперед від суб'єктів аналізу. Для банків та інших інвесторів більш надійною є ситуація, за якої значення цього коефіцієнта нижче. З позиції підприємства і більш високе значення цього показника є ознакою нормального функціонування.

Коефіцієнти структури довгострокових джерел фінансування. При визначенні цих показників у розрахунок беруться тільки довгострокові джерела коштів. До цієї підгрупи входять два взаємодоповнюючих показники: коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів ($К_{дзпк}$) та коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел ($К_{фнкд}$), що обчислюються за формулами:

$$К_{дзпк} = Д_{зоб} / (ВК + Д_{зоб}), \quad 2.9)$$

де $Д_{зоб}$ – довгострокові зобов’язання;

ВК – власний капітал.

$$К_{фнкд} = ВК / (ВК + Д_{зоб}), \quad (2.10)$$

де $К_{фнкд}$ – коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел.

Сума цих показників дорівнює одиниці. Зростання коефіцієнта $К_{дзпк}$ у динаміці є, певною мірою, негативною тенденцією, яка означає, що з позиції довгострокової перспективи підприємство все більше залежить від зовнішніх інвесторів.

Коефіцієнт покриття боргів власним капіталом розраховується як співвідношення власного і залученого капіталу.

Значення коефіцієнтів покриття досліджуваного підприємства подано в табл. 2.10.

Таблиця 2.10– Коефіцієнти покриття АТ ««Київський вітамінний завод», 2022-2024 рр.

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Коефіцієнт поточної заборгованості	0,18	0,19	0,25
Коефіцієнт покриття боргів власним капіталом	4,32	3,72	3,40
Коефіцієнт структури покриття довгострокових вкладень	0,03	0,08	0,06
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,01	0,03	0,02
Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	0,99	0,97	0,98

Графічне зображення показників покриття на рис. 2.6.- 2.8.

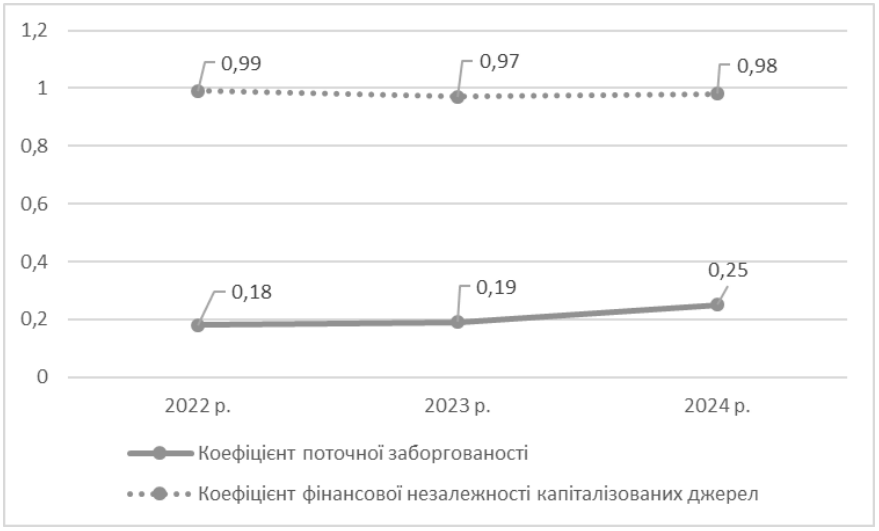

Рисунок 2.6 – Тенденції змін коефіцієнтів поточної заборгованості та довгострокової фінансової незалежності

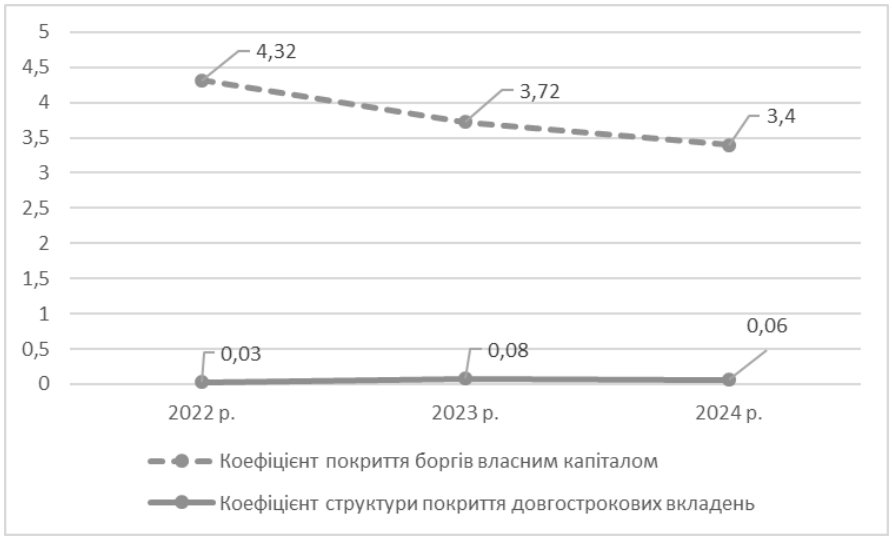

Рисунок 2.7 – Тенденції змін коефіцієнтів покриття боргів власним капіталом та структури покриття довгострокових вкладень

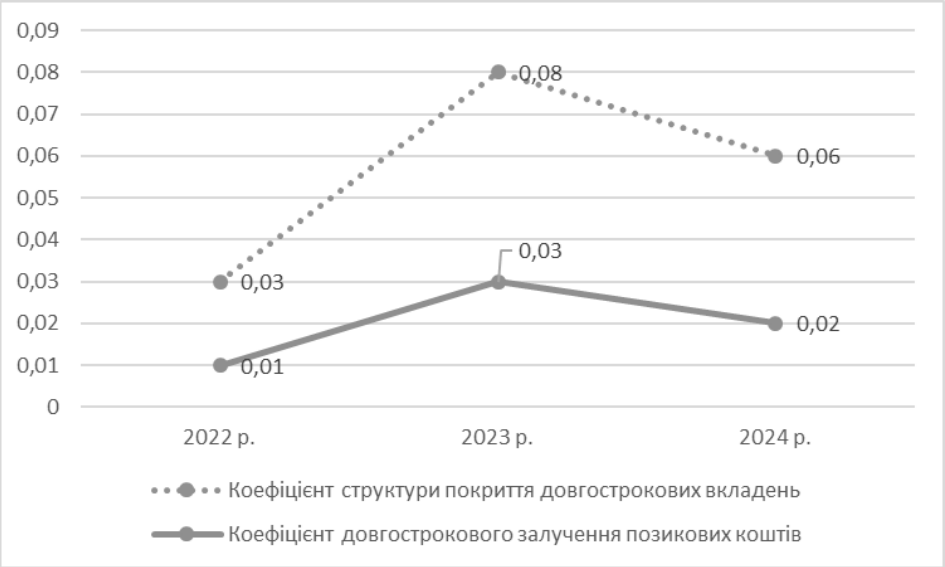

Рисунок 2.8 – Тенденції змін коефіцієнтів структури покриття довгострокових вкладень та довгострокового залучення позикових коштів

Щодо ступеня залучення позикових коштів у закордонній практиці існують різні думки. Найпоширенішою є думка, що частка власного капіталу в загальній сумі джерел довгострокового фінансування ($К_{фнкд}$) має бути достатньо великою, при цьому нижня межа зазначається на рівні 0,6 (60 %). При нижчому рівні цього показника рентабельність власного капіталу не відповідатиме визнаним оптимальним значенням.

Водночас у підприємство з високою часткою власного капіталу кредитори вкладають свої кошти більш охоче.

Важливим показником, що характеризує фінансову стійкість підприємства, є вид джерел фінансування матеріальних оборотних коштів.

Матеріальні оборотні кошти підприємства являють собою запаси, вартість яких відображається в другому розділі активу балансу. Кількісне значення цього показника визначається підсумовуванням даних за такими балансовими статтями: виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція, товари. Формулу розрахунку вартості матеріальних оборотних коштів підприємства можна навести в такому вигляді:

$$З = ВЗ+НВ+ГП+Т, \quad (2.11)$$

де ВЗ– виробничі запаси;

НВ – незавершене виробництво;

ГП – готова продукція;

Т – товари.

Для характеристики джерел формування матеріальних оборотних коштів (запасів) використовується кілька показників, які й характеризують види джерел [49]:

1. Наявність власних оборотних коштів для формування запасів ($Н_в$):

$$Н_в = В_{ок} \quad (2.12)$$

де $В_{ок}$ – власні оборотні кошти.

2. Власні оборотні кошти та довгострокові позикові джерела формування запасів (функціонуючий капітал):

$$Н_{вд} = Н_в + Д_з = В_{ок} + Д_з , \quad (2.13)$$

де $Д_з$ – довгострокові зобов'язання.

3. Загальна величина основних джерел формування запасів:

$$Н_{вдк} = Н_{вд} + К_к = В_{ок} + Д_з + К_к . \quad (2.14)$$

де $К_к$ – короткострокові кредити.

Трьом показникам наявності джерел формування запасів відповідають три показники забезпеченості запасів джерелами формування:

1. Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів:

$$З_в = Н_в – З = В_{ок} – З \quad (2.15)$$

2. Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів і довгострокових позикових джерел формування запасів:

$$З_{вд} = Н_{вд} – З = (В_{ок} + Д_з) – З \quad (2.16)$$

3. Надлишок (+) або нестача (-) загальної величини основних джерел формування запасів:

$$З_{вдк} = Н_{вдк} – З = (В_{ок} + Д_{з+} К_к) – З \quad (2.17)$$

Після проведення розрахунків наведених вище показників за критерієм фінансової стійкості підприємство може бути віднесене до одного з чотирьох типів:

1. Абсолютна фінансова стійкість. Такий тип фінансової стійкості характеризується тим, що всі запаси підприємства покриваються власними оборотними коштами, тобто підприємство не залежить від зовнішніх кредиторів. Така ситуація трапляється вкрай рідко. Більш того, воно навряд чи може розглядатися як ідеальне, оскільки означає, що керівництво підприємства не вміє, не бажає або не має можливості використовувати зовнішні джерела коштів для основної діяльності.

2. Нормальна фінансова стійкість. У цій ситуації підприємство використовує для покриття запасів, крім власних оборотних коштів, також і довгострокові залучені кошти. Такий тип фінансування запасів є «нормальним» з погляду фінансового менеджменту. Нормальна фінансова стійкість є найбільш бажаною для підприємства.

3. Нестійкий фінансовий стан. Така ситуація характеризується недостатністю у підприємства «нормальних» джерел для фінансування запасів. У цій ситуації ще існує можливість відновлення рівноваги за рахунок

поповнення джерел власних коштів, скорочення дебіторської заборгованості, прискорення оборотності запасів.

Нестійкий фінансовий стан вважається нормальним якщо величина залучених для формування запасів і затрат короткострокових кредитів і позикових коштів не перевищує сумарної вартості виробничих запасів і готової продукції.

Якщо вказана вище умова не виконується, то нестійкий фінансовий стан вважається ненормальною і відбиває тенденцію до суттєвого погіршення фінансового стану.

4. Кризовий фінансовий стан характеризується ситуацією, за якої підприємство має кредити й позики, не погашені в строк, а також прострочену кредиторську та дебіторську заборгованість. У цьому разі можна зазначати, що підприємство перебуває на межі банкрутства.

А тепер визначимо тип фінансової стійкості підприємства, яке аналізується. Для цього розрахуємо необхідні показники. Розрахунок наведемо в табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Визначення та аналіз типу фінансової стійкості АТ «Київський вітамінний завод» (станом на кінець року) млн грн

№ з/п	Показники	2023 р.	2024 р.	Відхилення (+, -)
1	2	3	4	5
1	Власні оборотні кошти	1560,0	1697,5	108,8
2	Довгострокові зобов’язання	60,5	41,5	68,3
3	Короткострокові кредити та позики	-	-	-
4	Запаси	1206,4	1680,7	139,4
5	Наявність власних оборотних коштів і довгострокових зобов’язань для формування запасів (п.1 + п.2)	1620,5	1739,0	107,3
6	Загальна величина джерел формування запасів (п.1 + п.2 + п.3)	1620,5	1739,0	107,3
7	Надлишок (+), нестача (-) власних оборотних коштів для формування запасів (п.1 - п.4)	+ 353,6	+ 16,8	-336,8

Продовження табл. 2.10

1	2	3	4	5
8	Надлишок (+), нестача (-) власних оборотних коштів і довгострокових зобов'язань для формування запасів (п.5 - п.4)	+ 414,1	+58,3	-355,8
9	Надлишок (+), нестача (-) загальної величини джерел формування запасів (п.6 - п.4)	+ 414,1	+ 58,3	-355,8
10	Тип фінансової стійкості	Нормаль-ний	Нормаль-ний	-

Як свідчать дані табл. 2.10, підприємство має нормально стійкий фінансовий стан. Основним чинником такої ситуації є наявність власних оборотних коштів, вартість яких зросла на 8,8%.

Таким чином, ліквідність активів і фінансова стійкість є основою формування фінансової безпеки підприємства. Високий рівень ліквідності забезпечує здатність своєчасно виконувати зобов'язання перед кредиторами, постачальниками та працівниками, що мінімізує ризики фінансових ускладнень і втрати ділової репутації. У свою чергу, фінансова стійкість визначає стабільність структури капіталу, оптимальне співвідношення власних і залучених ресурсів, а також спроможність підприємства протистояти зовнішнім економічним загрозам.

Коефіцієнти ліквідності і фінансової стійкості підприємства за аналізований період знизилися. Проте їх значення у 2023-2024 рр. відповідає нормативному рівню. Підприємство має значний запас міцності фінансової діяльності. Власний капітал перевищує 70% від його загальної суми. Це сприяло формування нормального типу фінансової стійкості.

Висновки до розділу 2

За результатами аналізу показників діяльності підприємства можна відзначити позитивну динаміку зростання обсягів виробництва та обсягів реалізації продукції, зростання вартості чистих активів.

За результатами проведеного аналізу фінансових показників АТ «Київський вітамінний завод» встановлено, що підприємство демонструє позитивну динаміку прибутковості. У 2023 році чистий прибуток становив 68,4 млн грн, що на 9,7 % більше, ніж у 2022 році, а за підсумками 2024 року він зріс до 74,6 млн грн (приріст 9,1 %). Рентабельність реалізованої продукції зросла з 12,4 % у 2022 році до 13,2 % у 2024 році, що свідчить про підвищення ефективності використання ресурсів та зниження собівартості.

Разом із тим коефіцієнт поточної ліквідності зменшився з 1,75 до 1,52, що зумовлено зростанням запасів і дебіторської заборгованості. Оборотність оборотних активів уповільнилася з 2,9 до 2,6 разів на рік, що потребує вдосконалення управління грошовими потоками.

Загалом підприємство зберігає достатній рівень фінансової стійкості: коефіцієнт автономії становить 0,63, а рентабельність активів – близько 9,5 %. Це підтверджує належний рівень фінансової безпеки, однак подальше зміцнення ліквідності та прискорення обороту капіталу сприятимуть підвищенню прибутковості та стійкості в умовах нестабільного ринку.

3 УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Розробка моделі оцінки рівня фінансової безпеки підприємства на основі даних нормативної динаміки

Фінансова безпека підприємства у значній мірі визначається ефективністю управління оборотними коштами. У сучасних умовах господарювання більшість підприємств використовують традиційні методи і інструменти управління оборотними коштами. При цьому акцент робиться на вирішенні завдань оперативного характеру.

Керівництво підприємств приділяє увагу питанням підвищення ефективності формування і використання оборотних коштів підприємств. Проте ця робота носить несистемний характер. Традиційні методи і інструменти управління не дозволяють ефективно використовувати творчий потенціал працівників для досягнення планових результатів діяльності підприємства, а також не дають можливості об’єктивно оцінити ефективність управління керівниками на усіх рівнях, тому що спрямовані на досягнення поточних результатів.

Практика свідчить, що успішна фінансово-господарська діяльність підприємств майже на 70 % залежить від стратегічної спрямованості, на 20 % - від ефективності оперативного управління і на 10 % - від якості виконання поточних завдань [52]. З огляду на це у зв’язку з необхідністю розширення горизонту планування, потреба у створенні системи оцінки ефективності управління оборотними коштами на кожному з організаційних рівнів підприємства, інтегрованої з системою мотивації, стала особливо актуальною.

Для аналізу і оцінки формування і використання оборотних коштів економісти пропонують систему показників. Проте у практиці господарювання часто неможливо зробити обґрунтовані висновки, коли перевиконано план по

одних показниках, а по інших має місце його недовиконання чи зниження результатів у порівнянні з базовим періодом. Тобто важко сказати краще чи гірше стали управляти менеджери оборотними коштами у цілому, якщо одні показники його діяльності зросли, а інші – зменшилися. Наприклад, якщо в аналізованому періоді рентабельність оборотних коштів зросла на 7%, а ліквідність знизилася на 12%, то як слід оцінювати його динаміку в цілому?

Щоб вирішити вказане протиріччя, можна використати підхід, що ґрунтується на рейтинговій або ординальній оцінці економічної динаміки формування і використання оборотних коштів підприємств.

Неадитивність економічних величин, тобто коли результуючий фактор визначається сумою залежних факторів, робить досить непростою проблему агрегування фінансової інформації та вимагає обґрунтування використання прийомів оцінки у відповідних показниках і моделях. Неадитивні величини можуть бути адекватно подані тільки в неметричних шкалах.

З метою виконання вказаних вимог для побудови інтегрального показника, який характеризує ефективність формування і використання оборотних коштів, а атже і рівень фінансової безпеки підприємства, можна використати ординальну шкалу. Ординальний вимір є упорядкування показників у відповідності до виявлених переваг.

За своїм змістом економічні показники являють собою результат прийнятих раніше управлінських рішень. Оцінка показників, а отже і якості управлінських рішень фінансових менеджерів, знаходить своє відображення в динаміці таких показників. Тобто у якості ознаки упорядочення показників можна використати міри їх динаміки, наприклад, темпи зростання.

Упорядочений ряд мір руху показників дозволяє виразити динаміку показників у їх взаємозв’язку, тобто дозволяє оцінити стан системи, котрий ні одним з показників окремо оцінений бути не може.

Управлінські дії, спрямовані на удосконалення формування та використання оборотних коштів, можуть бути описані за допомогою формулювання відповідних цільових установок. Такі установки можуть бути

виражені на основі упорядкування двох чи більше показників, що характеризують ефективність процесу формування і використання оборотних коштів підприємства, а мета полягає у підтриманні такого порядку.

Цілеспрямованою побудовою і контролем динаміки показників можна не тільки визначити напрямок руху ділової активності підприємства, але і управляти цим рухом для досягнення поставленої мети.

Кращому динамічному стану формування та використання оборотних коштів підприємства відповідає нормативний або еталонний порядок мір руху показників, що характеризують досліджуваний механізм. Такий еталонний порядок показників може слугувати точкою відліку при оцінці фактичної динаміки аналізованих показників, тобто моделлю динаміки формування і використання оборотних коштів підприємства.

Процес формування моделі у вигляді динамічних показників включає такі етапи [50]:

- формування динамічного ряду;
- розрахунок оцінок стійкості, мінливості та стабільності;
- факторний аналіз оцінки стійкості.

1. Формування динамічного ряду показників здійснюється у такій послідовності:

1.1. Обґрунтування множини показників;

1.2. Економічна інтерпретація співвідношення темпів зростання показників;

1.3. Еталонне упорядкування пар показників за темпами їх зростання;

1.4. Ранжування показників.

1.1. Обгрунтування множини показників.

Для аналізу відібрані такі показники, які характеризують ефективність процесу формування і використання оборотних коштів підприємства і суттєво впливають на формування його фінансової безпеки, а саме:

- прибуток (ПР);
- виручка від реалізації продукції (ЧД);

- собівартість реалізованої продукції (С);
- оборотні кошти (ОК);
- виробничі запаси (ВЗ);
- незавершене виробництво (НВ);
- готова продукція і товари (ГП);
- поточна дебіторська заборгованість (ДЗ);
- грошові активи (ГА);
- кредиторська заборгованість (КЗ);
- власні оборотні кошти (ВОК).

1.2. Економічна інтерпретація співвідношення темпів зростання показників. Співвідношення між вказаними вище показниками характеризують такі фінансові коефіцієнти:

- оборотність оборотних коштів (ЧД/ОК);
- оборотність виробничих запасів (С/ВЗ);
- оборотність незавершеного виробництва (С/НВ);
- оборотність дебіторської заборгованості (ЧД/ДЗ);
- оборотність кредиторської заборгованості (С/КЗ);
- оборотність грошових активів (ЧД/ГА);
- співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості (ДЗ/КЗ);
- рентабельність оборотних активів (ПР/ОК);
- питома вага власних оборотних коштів у вартості оборотних коштів (ВОК/ОА).

1.3. Еталонне упорядкування пар показників за темпами їх зростання. Зростання першого коефіцієнта оцінюється як благоприємна тенденція. Отже, у моделі динаміки темпи зростання виручки від реалізації продукції повинні випереджати темпи зростання (Т) оборотних коштів: Т (ЧД) > Т (ОК).

На основі такого підходу встановлені еталонні співвідношення між показниками:

$$Т(С) > Т(ВЗ);\ Т(С) > Т(НВ);\ Т(ЧД) > Т(ДЗ);\ Т(С) > Т(ГП);\ Т(С) > Т(КЗ);\ Т(ДЗ) < Т(КЗ);\ Т(ПР) > Т(ОК);\ Т(ВОК) > Т(ОА);\ Т(ЧД) > Т(ГА). \quad (3.1)$$

1.4. Ранжування показників. Послідовно розглянувши усі парні співвідношення, можна побудувати загальне упорядкування показників, котре і буде виступати в ролі динамічної моделі:

$$Т(ПР) > Т(ЧД) > Т(ВОК) > Т(С) > Т(ГА) > Т(ГП) > Т(НВ) > Т(ВЗ) > Т(ОК) > > Т(КЗ) < Т(ДЗ). \quad (3.2)$$

2. Розрахунок оцінок стійкості, мінливості та стабільності виконується у такій послідовності:

2.1. Розрахунок темпів зростання показників за аналізований період часу.

2.2. Упорядкування показників за фактичними темпами зростання.

2.3. Розрахунок інверсій.

2.4. Розрахунок оцінок стійкості.

2.5. Розрахунок оцінки мінливості.

2.1. Розрахунок темпів зростання показників за аналізований період часу. Інтегральні фінансові показники по досліджуваному підприємству подані в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Середні значення і темпи росту показників АТ «Київський вітамінний завод» за 2022-2024 рр.

Показники	Абсолютні значення, млн грн			Темпи зростання	
	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2023 р.	2024 р.
ПР	1454,3	1694,3	2174,1	1,16	1,28
ЧД	3086,8	4310,0	4944,1	1,39	1,15
ВОК	1412,3	1560,0	1697,5	1,11	1,09
С	1632,6	2615,7	2770,0	1,61	1,06
ВЗ	565,2	611,1	880,6	1,08	1,44
НВ	64,5	126,2	112,1	1,97	0,89
ГП	741,5	469,1	688,1	0,63	1,47
ГА	136,1	165,8	65,4	1,22	0,39
ОК	1831,1	2093,2	2503,9	1,14	1,20
КЗ	300,2	421,7	640,6	1,41	1,52
ДЗ	315,0	716,7	752,5	2,28	1,05

Темпи зростання показників розраховані як відношення абсолютного значення показника у наступному періоді до значення у попередньому періоді.

2.2. Упорядкування показників за фактичними темпами зростання. У табл. 3.2 відібрані для моделі динаміки показники записані у еталонному порядку (графа 1). У відповідності з містом у моделі показникам присвоюється еталонний ранг (графа 2). Показнику, що має найбільший фактичний темп зростання у кожному кварталі, присвоюється перший номер (фактичний ранг), що слідує за ним – другий і т.д. (графи 3 і 4).

Таблиця 3.2 – Упорядкування показників за фактичними темпами зростання для розрахунку інверсій АТ «Київський вітамінний завод» за 2023-2024 рр.

Показники	Еталонний ранг (i)	Фактичні ранги		Інверсії			
		2023 р.	2024 р.	2023 р.		2024 р.	
				для i<j	для i>j	для i<j	для i>j
1	2	3	4	5	6	7	8
ПР	1	7	4	6	0	3	0
ЧД	2	5	6	3	0	4	0
ВОК	3	9	7	6	0	4	0
С	4	3	8	0	1	4	0
ГА	5	6	3	1	0	0	2
ГП	6	11	10	5	0	4	0
НВ	7	2	2	0	5	0	5
ВЗ	8	10	11	2	0	3	0
ОК	9	8	5	0	1	0	4
КЗ	10	4	1	0	6	0	9
ДЗ	11	1	9	0	10	0	2
Сума інверсій				23	23	22	22

2.3. Розрахунок інверсій здійснюється у відповідності з формулою визначення оцінки стійкості, тобто близькості фактичного і еталонного упорядкування темпів зростання показників.

Стійкість такого процесу є узагальненою оцінкою формування та використання оборотних коштів. Вона характеризує міру наближення до еталону і не залежить від досягнутого у минулому.

Показники знаходяться у інверсії за умови, коли показник порівнюється з показниками, що мають еталонний ранг більший, ніж даний, а фактичні ранги цих показників менше фактичного рангу першого показника. Значення п'ятої графи табл. 3.2. розраховується різницею значень графи 3 і 2,. Так, для показника ПР для 2023 р. кількість інверсій складає: графа 5 – 6 (7-1), графа 6 – 0 (1-7). Аналогічно розраховуються інверсії для інших показників і для 2024 р.

2.4. Розрахунок оцінок стійкості здійснюється у відповідності з формулою (3.3):

$$Ст_{п} = 1 - \frac{\sum_{i=1}^{n} И_{i}}{n(n-1)}, \qquad (3.3)$$

де $Ст_{п}$ – оцінка стійкості процесу формування і використання оборотних коштів підприємства;

n – кількість показників у динамічному ряді;

$И_i$ – кількість інверсій у фактичному порядку для показника, що має і-ий ранг у динамічному ряді.

і – показник, що має і-ий ранг у динамічному ряді.

$Ст^{1}_{пр} = 1 - (23 + 23) / 11 (11 - 1) = 0{,}582.$

$Ст^{2}_{пр} = 1 - (22 + 22) / 11 (11 - 1) = 0{,}400.$

Отже, ефективність процесу управління оборотними коштами досліджуваного підприємства у звітному періоді у порівнянні з базисним дещо погіршилася.

2.5. Розрахунок оцінки мінливості здійснюється на основі обчислення інверсій показників у двох фактичних упорядкуваннях за 2023 і 2024 рр. (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Інверсії двох фактичних упорядкувань показників АТ Київський вітамінний завод» за 2023-2024 рр.

Фактичні ранги у 2023 р. (i)	Показники	Фактичні ранги у 2024 р. (j)	Інверсії	
			для i<j	для i>j
7	ПР	4	0	3
5	ЧД	6	1	0
9	ВОК	7	0	2
3	С	8	5	0
6	ГА	3	0	3
11	ГП	10	0	1
2	НВ	2	0	0
10	ВЗ	11	1	0
8	ОК	5	0	3
4	КЗ	1	0	3
1	ДЗ	9	8	0
Сума інверсій			15	15

Оцінка мінливості процесу розраховується за такою формулою:

$$\text{Мн}_{\text{п}} = \frac{\sum_{i=1}^{n} \text{И}_i^0, \text{Е} - \sum_{i=1}^{n} \text{И}_i^1, \text{Е}}{\sum_{i=1}^{n} \text{И}_i^0, \text{И}_i^1}, \qquad (3.4.)$$

де $\text{Мн}_{\text{п}}$ – показник оцінки мінливості процесу формування і використання оборотних коштів підприємства;

$\sum_{i=1}^{n} \text{И}_i^0, \text{Е}$ – сума інверсій у фактичному порядку показників у базисному періоді відносно еталонного порядку Е, заданого у динамічному нормативі;

$\sum_{i=1}^{n} \text{И}_i^1, \text{Е}$ – сума інверсій у фактичному порядку показників у звітному періоді відносно еталонного порядку Е, заданого у динамічному нормативі;

n– кількість показників у динамічному нормативі.

Оцінка мінливості процесу характеризує перехід від одного рівня реалізації зафіксованих у моделі динаміки завдань підприємства – до іншого. Вона показує зв’язок між приростом оцінки стійкості, що викликаний змінами в

структурі руху показників і величиною самих структурних зрушень. Ця оцінка змінюється у інтервалі від –1 до +1. Коли $Мн_{п} = +1$, то це свідчить про те, що процесу управління оборотними коштами підприємства не змінився і всі співвідношення між розміром і структурною динамікою показників збереглися. Коли $Мн_{п} = -1$, то це свідчить про те, що всі зміни у структурі руху показників зменшують оцінку стійкості, тобто носять негативний характер. Оцінка $Мн_{п} = 0$ виходить у випадку, коли кількість інверсій показників, що забезпечують поліпшення функціонування підприємства, співпадає з кількістю інверсій, що погіршують його, або у випадку незмінності процесу, що реалізується.

Підставляючи дані табл. 3.2 і 3.3 у формулу (3.4) маємо:

$$Мн_{п} = [(23 + 23) - (22 + 22)] / 15 + 15 = 0{,}067.$$

Отже, стабільність реалізації процесу формування і використання оборотних коштів досліджуваного підприємства практично не змінилася, що не позначилося на його фінансовій безпеці.

3. Факторний аналіз оцінки стійкості.

Факторний аналіз стійкості виконується у такій послідовності:

3.1. Розрахунок впливу кожного показника на приріст (зменшення) оцінки стійкості;

3.2. Розрахунок впливу кожного показника на значення оцінки фінансової стійкості;

3.3. Виявлення проблем на підставі побудови матриці порушень.

3.1. Розрахунок впливу показників на зміну оцінки стійкості подано.

Приріст стійкості процесу підприємства розраховується за такою формулою:

$$\Delta Ст_{п}(П_{i}) = \frac{И_{i}^{0} - И_{i}^{1}}{n(n-1)}, \qquad (3.5)$$

де $\Delta Ст_{п}(П_{i})$ – приріст стійкості процесу, що сформований динамікою співвідношень темпів зростання і-го показника з іншими;

$И_i^0$, $И_i^1$ – кількість інверсій і-го показника відповідно у базисному і звітному упорядкуванні показників по відношенню до встановленого за еталоном;

n – кількість показників у динамічній моделі.

Зміна оцінки стійкості процесу під впливом динаміки і-го показника розраховується за формулою:

$$\alpha_i = \frac{\Delta Ст_п(П_i)}{Ст_п^0} \cdot 100\%, \qquad (3.6)$$

де α_i – зміна оцінки стійкості процесу під впливом динаміки і-го показника.

Частка приросту (зменшення) оцінки стійкості процесу, обумовленого динамікою і-го показника розраховується за такою формулою:

$$\beta_i = \frac{\Delta Ст_п(П_i)}{\Delta Ст_п} \cdot 100\%, \qquad (3.7)$$

де β_i – частка приросту (зменшення) оцінки стійкості процесу, обумовленого динамікою і-го показника;

$\Delta Ст_п$ – загальний приріст оцінки стійкості процесу ($\Delta Ст_п = Ст_п^0 - Ст_п^1$).

Оцінка стійкості процесу є оцінкою динамічною, а тому є можливість здійснювати факторне розкладання не тільки її приросту, але і абсолютного значення, що можливо завдяки використанню саме ординальної шкали. Такий підхід дозволяє оцінювати вплив факторів по тому, на скільки вони знизили оцінку стійкості процесу у порівнянні з ідеальною (еталонною).

Розрахунок впливу кожного показника на приріст (зменшення) оцінки стійкості процесу подано в графі 5 табл. 3.4. Загальний вплив дорівнює зменшенню оцінки стійкості: 0,400 - 0,572 = -0,182.

У графі 6 розраховується відносний вплив кожного показника на приріст

оцінки стійкості процесу. Загальний вплив дорівнює темпу приросту оцінки стійкості:

$$(0{,}400 - 0{,}572) / 0{,}572 \times 100\ \% = -31{,}3\%.$$

У графі 7 розраховується вплив кожного показника на приріст оцінки стійкості процесу відносно самого приросту. Найбільш позитивний вплив спричинили такі фактори: розмір і динаміка оборотних коштів, зокрема незавершеного виробництва; менший позитивний вплив – зміна показників кредиторської і дебіторської заборгованості. Зміна показників власних оборотних коштів і виробничих запасів спричинили негативний вплив на процесу формування і використання оборотних коштів досліджуваного підприємства.

3.2. Розрахунок впливу кожного показника на значення оцінки стійкості процесу подані у графі 8 табл. 3.4.

$$\Delta Cm_n(П_i)^* = \frac{И_{i<j} - И_{i>j}}{n(n-1)}, \qquad (3.9)$$

де $\Delta Ст_п\ (П_i)^*$ − показник оцінки процесу під впливом динаміки окремого показника;

$И_{i<j}$ − кількість інверсій і-го показника у фактичному упорядкуванні відносно встановленого за еталоном;

$И_{i>j}$ − кількість інверсій і-го показника в упорядкованому ряді (еталонний) ранг у порівнянні з фактичним рангом);

n - кількість показників у моделі динаміки.

Підставляючи у формулу (3.9) відповідні дані з табл. 3.2, наприклад, для показника ЧД, одержимо:

$$\Delta Cm_n(П_i)^* = \frac{3-4}{11(11-1)} = -0{,}009. \qquad (3.10)$$

Аналогічно розраховано вплив інших показників на значення оцінки стійкості процесу (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Факторний аналіз оцінки стійкості процесу формування і використання оборотних коштів АТ «Київський вітамінний завод» за 2023-2024 рр.

Показники	Еталонний ранг	Інверсії		Вплив на приріст $Ст_п$			Вплив на значення	
		$И_i^0$	$И_i^1$	$\Delta Ст_п(П_i)$	α_i, %	β_i, %	$\Delta Ст_п(П_i)$* у 3 кв.	σ_i, %
ПР	1	6	3	0,027	4,6	73,0	0,0270	10,0
ЧД	2	3	4	-0,009	-1,5	23,8	0,009	3,3
ВОК	3	6	4	0,018	3,0	47,6	0,018	6,6
С	4	1	4	-0,027	-4,6	-73,0	0,045	16,6
ГА	5	1	2	-0,009	-1,5	-23,8	0,027	10,0
ГП	6	5	4	0,009	1,5	23,8	0,009	3,3
НВ	7	5	5	0	0	0	0	0
ВЗ	8	2	3	-0,009	-1,5	-23,8	0,009	3,3
ОК	9	1	4	-0,027	-4,6	-73,0	0,027	10,0
КЗ	10	6	9	0, 027	-4,6	-73,0	0,027	10,0
ДЗ	11	10	2	0,073	12,54	198,4	0,073	26,9
	Всього	46	44	0,019	1,8	100,0	0,271	100,0

Необхідно зазначити, що загальний вплив дорівнює різниці максимально можливої і фактичної оцінки стійкості процесу: 1 – 0,572 = 0,428.

У графі 9 розраховується відносний вплив кожного показника на значення оцінки стійкості процесу. Загальний вплив прийнято за 100 %.

Дані табл. 3.4 свідчать, що найбільший вплив на оцінку стійкості процесу спричиняють дебіторська заборгованість (26,9%), дещо менший – собівартість реалізованої продукції (16,6%), прибуток, грошові активи Оборотні кошти і кредиторська заборгованість (10,0%), власні оборотні кошти (6,6%), виручка від реалізації, готова продукція і виробничі запаси (по 3,3%.

3.3. Виявлення проблем здійснюється на основі побудови матриці порушень. Матриці порушень для 2023 і 2024 років аналізованого підприємства, які будуються на основі даних табл. 3.2, подано в табл. 3.5 і табл. 3.6.

Таблиця 3.5- Матриця порушень еталонної динаміки показників на АТ «Київський вітамінний завод», що мали місце у 2023 р.

Показники	Еталонний ранг	Показники										
		ПР	ЧД	ВОК	С	ГА	ГП	НВ	ВЗ	ОА	КЗ	ДЗ
ПР	1		+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
ЧД	2	+		+	+	+	+	-	+	+	+	-
ВОК	3	+	+		-	+	+	-	+	+	+	-
С	4	+	+	+		+	+	-	-	+	-	-
ГА	5	+	+	+	-		-	-	+	+	-	-
ГП	6	+	-	+	-	-		-	+	+	-	-
НВ	7	-	-	+	-	-	+		+	+	-	-
ВЗ	8	-	-	+	-	-	+	-		-	-	-
ОК	9	-	-	-	-	-	+	-	+		-	-
КЗ	10	-	-	-	-		+	-	-	-		-
ДЗ	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

Таблиця 3.6 - Матриця порушень еталонної динаміки показників на АТ «Київський вітамінний завод», що мали місце у 2024р.

Показники*	Еталонний ранг	Показники										
		ПР	ЧД	ВОК	С	ГА	ГП	НВ	ВЗ	ОА	КЗ	ДЗ
ПР	1		+	+	+	+	+	+	+	+	-	+
ЧД	2	-		+	+	+	+	-	+	+	-	+
ВОК	3	+	+		+	-	+	-	+	+	-	+
С	4	-	+	+		-	+	-	+	+	-	+
ГА	5	-	+	+	+		+	-	+	-	-	+
ГП	6	-	-	+	+	-		-	+	-	-	+
НВ	7	-	-	-	+	-	+		+	-	-	+
ВЗ	8	-	-	-	-	-	+	-		-	-	+
ОА	9	-	-	-	-	-	+	-	+			-
КЗ	10	-	-	-	-	-	-	-	+	-		-
ДЗ	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

Знак «–» ставиться у випадку, коли фактичний ранг є меншим від еталонної динаміки відповідного показника, у іншому випадку ставиться знак «+».

На основі даних табл. 3.5 і 3.6 складається підсумкова матриця порушень (табл. 3.7).

Таблиця 3.7 - Підсумкова матриця порушень еталонної динаміки показників на АТ «Київський вітамінний завод», що мали місце у 2023-2024 рр.

Показники	Еталонний ранг	Показники										
		ПР	ЧД	ВОК	С	ГА	ГП	НВ	ВЗ	ОА	КЗ	ДЗ
ПР	1		2	2	2	0	0	0	0	0	0	0
ЧД	2	0		1	0	0	0	0	0	0	0	0
ВОК	3	0	0		2	2	2	2	2	2	1	1
С	4	1	2	2		0	0	0	0	0	0	0
ГА	5	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1
ГП	6	0	0	0	1	1		1	1	1	1	1
НВ	7	0	0	0	0	0	1		1	1	1	0
ВЗ	8	0	0	0	0	0	0	0		1	0	0
ОА	9	0	0	0	0	0	1	1	1		0	0
КЗ	10	0	0	0	0	0	0	2	2	2		0
ДЗ	11	0	0	0	0	2	2	2	2	2	2	

Так, на досліджуваному підприємстві за 2023-2004 рр. темпи зростання кредиторської заборгованості були вищими, ніж прибутку, що не відповідає еталонному упорядкуванню даних показників. Отже, в підсумковій матриці порушень (табл. 3.8) на перетині зазначених показників записується цифра 2. У випадку, коли фактичні темпи зростання аналізованих показників відповідають еталонному значенню, тоді в таблиці відповідно записують цифру 0, що свідчить про відсутність порушень динамічного упорядкування показників.

Матриця порушень – засіб виявлення і оцінки проблем, що впливають на процес формування і використання оборотних коштів підприємства. Передусім, необхідно проаналізувати ті невиконані еталонні співвідношення, які виконувалися у попередні періоди.

Аналіз даних табл. 3.6 і 3.7 свідчить про те, що у 2024 році у порівнянні з 2023 роком дещо погіршилося фактичне упорядкування показників, що впливають на ефективність процесу формування і використання оборотних коштів, відносно встановленого за еталоном. Кількість таких порушень зросла з 52 до 57. Тобто можна стверджувати, що рівень фінансової безпеки підприємства дещо знизився.

Особливому аналізу повинні піддаватися «застарілі» проблеми, про які свідчать матриці порушень, побудовані за декілька періодів. Якщо від періоду до періоду відповідні показники матриці порушень залишаються зі знаком «-», то це свідчить, що аналізований показник має несприятливу тенденцію. І тому, необхідно розробити заходи щодо її зміни.

Для розробки моделі оцінки рівня фінансової безпеки підприємства використано метод, який базується на оцінці економічної динаміки суб'єкта господарювання (див. розділ 3.1).

Результати інтегральної оцінки динаміки розвитку досліджуваного підприємства подано в табл. 3.8 .

Таблиця 3.8. - Інтегральна оцінка динаміка розвитку АТ «Київський вітамінний завод» за 2023-2024 рр.

Показник	Абсолютні показники, млн грн		І 24/23	Фактичні ранги	Еталонні ранги	Квадрат різниці рангів (d_i^2)
	2023 р.	2024 р.				
ПР	1694,3	2174,1	1,28	4	1	9
ЧД	4310,0	4944,1	1,15	6	2	16
ВОК	1560,0	1697,5	1,09	7	3	16
С	2615,7	2770,0	1,06	8	4	16
ГА	611,1	880,6	1,44	3	5	4
ГП	126,2	112,1	0,89	10	6	16
НВ	469,1	688,1	1,47	2	7	25
ВЗ	165,8	65,4	0,39	11	8	9
ОК	2093,2	2503,9	1,20	5	9	16
КЗ	421,7	640,6	1,52	1	10	81
ДЗ	716,7	752,5	1,05	9	11	4

Тепер оцінимо відхилення реальної динаміки розвитку від еталонної через коефіцієнт кореляції. Коефіцієнт кореляції рангів – це один з показників тісноти зв'язку (його ще називають ранговим коефіцієнтом кореляції Спірмена).

Він розраховується за такою формулою [53]:

$$P = 1 - \frac{6\sum d_i^2}{N(N^2 - 1)},$$

де d_i^2 – квадрати різниці рангів, пов'язаних величин x і y;

N – число спостережень (число пар рангів).

Висновок про практичну значущість отриманих результатів аналізу можна зробити на підставі тісноти зв'язку фактичних і еталонних рангів за допомогою шкали Чеддока [53]:

Показники тісноти зв'язку	0,1 - 0,3	0,3 – 0,5	0,5 – 0,7	0,7 – 0,9	0,9 – 0,99
Характеристика сили зв'язку	слабка	помірна	помітна	висока	дуже висока

Коефіцієнт кореляції, розрахований за даними табл. 3.8, дорівнює 0,904. З цього можна зробити висновок, що у 2023-2024 рр. на АТ «Київський вітамінний завод» фінансово-економічна діяльність мала позитивну динаміку, оскільки зв'язок між фактичними і еталонними рангами показників згідно шкали Чеддока дуже високий. Отже, підприємство має високий рівень фінансової безпеки.

Пропонується встановити такі рівні фінансової безпеки підприємства, використовуючи шкалу Чеддока (табл. 3.9.).

Таблиця 3.9. - Рівні фінансової безпеки підприємства у залежності від тісноти зв'язку нормативної та фактичної динаміки показників діяльності

Коефіцієнти тісноти зв'язку нормативної та фактичної динаміки показників	Оцінка рівня фінансової безпеки
до 0,5	обмежений
0,51 – 0,70	посередній
0,71 – 0,90	високий
0,91 – 0,99	дуже високий

Таким чином, аналіз на основі використання запропонованої моделі можна виявити фактори і проблеми, упорядкувати їх з точки зору черговості впливу на фактори з метою вирішення проблем, що виникли, та попередити нові проблеми.

Модель формування і використання оборотних коштів підприємства в еталонному напрямку на основі системного аналізу упорядкування показників впливає на підвищення оборотності оборотних коштів, а, отже, і на фінансову безпеку підприємства.

3.2 Удосконалення управління рухом дебіторської та кредиторської заборгованості в системі антикризового управління підприємством

На механізм формування джерел фінансування оборотних коштів значний вплив спричиняє співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства і оборотність кожної з них. Якщо дебіторська заборгованість перевищує кредиторську, то це може свідчити про більш швидку оборотність кредиторської заборгованості у порівнянні з оборотністю дебіторської заборгованості. В цьому випадку протягом певного часу борги дебіторів перетворюються в грошові засоби через більш тривалі часові інтервали, ніж інтервали, коли підприємству потрібні грошові засоби для своєчасної сплати боргів кредиторам. Відповідно виникає брак грошових коштів у обігу, що спричиняє необхідність залучення додаткових джерел фінансування, наприклад, простроченої кредиторської заборгованості, або банківських кредитів [54].

Надходження виручки від продажу продукції визначає можливості підприємства, щодо повернення боргів кредиторам. Дебіторська заборгованість формується як борги покупців. Тому забезпечення своєчасного та у повному обсязі надходження грошових коштів для здійснення платежів кредиторам – важливе завдання управління рухом кредиторської заборгованості.

Отже, для забезпечення ефективних умов формування джерел фінансування оборотних коштів необхідно кваліфіковано одночасно управляти рухом як дебіторської, так і кредиторської заборгованості. В якості вихідних даних для такої оцінки необхідно враховувати борги, що відносяться до аналізованого періоду. При цьому, із залишків дебіторської та кредиторської заборгованості слід виключити прострочену, тобто борги, перетворення яких у

грошові кошти відноситься до інших часових періодів. Все це дозволяє відповісти на питання чи забезпечують потреби умови розрахунків з покупцями та постачальниками підприємства у грошових коштах.

Нижче подано аналіз впливу руху дебіторської і кредиторської заборгованості на формування залишків грошових коштів по підприємству.

При цьому для дослідження даного питання запозичено методику у [53].

Визначено такі показники діяльності за І квартал звітного року (млн грн):

Чистий дохід – 334.

Собівартість реалізованої продукції – 260.

Середні балансові залишки дебіторської заборгованості – 250.

в т.ч. прострочена – 23.

Середні балансові залишки кредиторської заборгованості – 320.

в т.ч. прострочена – 70.

Зміна балансових залишків запасів за І квартал – 60.

На основі поданих даних розраховано показники, що характеризують рух дебіторської та кредиторської заборгованості.

Одноденний чистий дохід від продажу складає 334/90 = 3,71 млн грн. Поточна дебіторська заборгованість дорівнює 250 – 23 = 227 млн грн. Тобто, середня оборотність дебіторської заборгованості, як результат договірних умов розрахунків з покупцями, складає біля 61,3 дня (227/334:90). Одноденна собівартість реалізованої продукції з врахуванням змін залишків запасів дорівнює (260 + 60)/90 = 3,56 млн грн. Кредиторська заборгованість, що відноситься до аналізованого періоду складає 320 – 70 = 250 млн грн. Оборотність кредиторської заборгованості, що відбиває умови розрахунків з постачальниками, розрахунків по оплаті праці та розрахунків з бюджетом, дорівнює 70,2 дня (250:3,56).

Отже, через кожні 61 день підприємство одержує оплату від дебіторів 227 млн грн і через кожні 70 днів вимушене платити кредиторам 250 млн грн. Якщо такі ж умови зберігаються і в наступному кварталі, то можна прослідкувати рух платежів дебіторів і кредиторів та стан грошових коштів на кожну дату платежу

дебіторів і платежу кредиторам. При цьому можна оцінити, чи спричиняють умови розрахунків, що склалися, брак чи вільні грошові засоби в обігу, яка їх величина, протягом якого періоду часу вони мають місце, визначити залишки дебіторської чи кредиторської заборгованості на кінець періоду, оцінити вплив умов розрахунків на фінансовий стан підприємства, а також фактори, що формують характер його впливу. Усе це дозволяє коригувати при необхідності зміну умов розрахунків з покупцями і постачальниками.

Рух грошових коштів з покупцями і постачальниками в умовах наведених вище даних протягом аналізованого періоду подано в табл. 3.10.

Таблиця 3.10 – Рух дебіторської та кредиторської заборгованості по підприємству за відповідності умов розрахунків договірним, млн грн

Порядковий номер дня платежу	Надходження платежів дебіторів	Платежі кредиторам	Вільні грошові кошти (+), брак грошових коштів у обігу (-)
61	227	-	+ 227
70	-	250	– 23
122	227	-	+ 204
140	-	250	– 46
183	227	-	+181
210	-	250	– 69
244	227	-	+ 158
314	-	250	– 92
305	227	-	+135
384	-	250	– 115
366	227	-	+112

Розрахунки свідчать, що взаємовідносини підприємства з дебіторами і кредиторами, що відповідають умовам розрахунків з ними, не сприятливі: в обігу не завжди присутні вільні грошові кошти, сума яких послідовно зменшується.

Такі несприятливі умови забезпечуються двома обставинами:

− середній одноденний розмір витрат на продану продукцію і приріст запасів перевищує середню одноденну суму чистого доходу за продану продукцію;

− дебіторська заборгованість обертається швидше від кредиторської заборгованості.

Кожна з названих обставин впливає по-різному на формування вільних грошових коштів у обігу, а відповідно, на достатність платежів дебіторів для своєчасного погашення кредиторської заборгованості.

Припустимо, що в поданому вище прикладі змінилася тільки одна умова: середня одноденна виручка від продажу менше від середніх одноденних витрат і зміни залишків запасів.

Середня одноденна виручка від продажу – 1,7 млн грн.

Середні одноденні витрати на продану продукцію з врахуванням зміни залишків запасів – 1,92 млн грн.

Оборотність поточної дебіторської заборгованості – 52 дні.

Оборотність поточної кредиторської заборгованості – 66 днів.

Виходячи з поданих даних, розрахуємо стан дебіторської й кредиторської заборгованості та грошових коштів.

Кожний платіж покупців дорівнює 1,7 × 52 = 88,4 млн грн; кожний платіж підприємства кредиторам складає 1,92 × 66 = 126,7 млн грн. Дані свідчать, що надходжень від дебіторів недостатньо для своєчасних розрахунків з кредиторами (табл. 3.10).

Дані табл. 2.10 свідчать, що у першому і другому кварталах брак грошових коштів у обігу має місце лише на деякі дати, а у третьому і четвертому кварталах він практично має постійний характер, що спричиняє формування простроченої кредиторської заборгованості з усіма негативними для підприємства наслідками.

Більш швидка оборотність дебіторської заборгованості у порівнянні з кредиторською не забезпечила наявності вільних грошових коштів у обігу. Причиною браку грошових коштів для своєчасних розрахунків з кредиторами стали більш низькі суми платежів дебіторів у порівнянні з розмірами необхідних оплат кредиторам. Отже, наявність вільних грошових коштів у обігу чи їх брак для розрахунків з кредиторами визначається співвідношенням оборотності

дебіторської й кредиторської заборгованості та величиною кожного платежу при взаємних розрахунках підприємств.

Варто зазначити, що наявність вільних грошових коштів у обігу виникає за такої умови [53]:

$$Пд \times Кд > Пк \times Кк , \qquad (3.12)$$

де Пд – сума одного платежу дебіторської заборгованості;
Пк – сума одного платежу кредиторам;
Кд – число повних оборотів дебіторської заборгованості;
Кк – число повних оборотів кредиторської заборгованості.

Аналіз свідчить, що за поєднання більш швидкої оборотності кредиторської заборгованості у порівнянні з дебіторською і більш високою сумою платежу кредиторам, ніж платіж, одержаний від дебіторів, брак грошових коштів у обігу буде мати місце протягом усього аналізованого періоду. Тому таке поєднання умов бажано не допускати. У всіх інших випадках доцільно регулювати величини, що знаходяться у нерівності (3.11), щоб у межах можливостей ліквідувати брак грошових коштів у обігу або хоча б зменшувати її розмір і тривалість перебування.

Отже, ефективне управління рухом і оборотністю дебіторської і кредиторської заборгованості є важливою умовою забезпечення своєчасного фінансування оборотних коштів, підвищення платоспроможності та фінансової стійкості, а отже фінансової безпеки підприємства.

3.3 Обґрунтування кредитної політики підприємства

Для ефективного управління дебіторською заборгованістю на підприємстві слід розробити і впровадити кредитну політику. Кредитна політика підприємства – це система правил, принципів та інструментів управління, що визначає, як підприємство надає (надає кредит) або отримує (бере кредит) позики, управляючи пов'язаними з цим ризиками. Вона охоплює критерії відбору позичальників, умови надання кредитів, управління дебіторською заборгованістю та оцінку кредитоспроможності [55].

Розроблення кредитної політики на підприємстві повинна включати такі етапи [56]:

1. Визначення терміну надання кредиту.
2. Розрахунок рівня знижок за дострокову оплату.
3. Обґрунтування норм кредитоспроможності і встановлення рейтингу підприємств-покупців.
4. Прийняття рішення про надання кредиту.
5. Проведення аналізу і контролю за справлянням боргів.
6. Оцінка ефективності кредитної політики.

Етап 1. Визначення терміну надання кредиту.

Критерієм встановлення періоду кредитування є така умова:

$$(ВР_н\text{-}ВР_с) \times Р_р > (Дз_с – Дз_н)\times Ав, \quad (3.13)$$

де $ВР_с$ – щорічний обсяг продажу в кредит до зміни періоду кредитування;

$ВР_н$ – виручка від нового продажу;

$Р_р$ − рентабельність реалізації продукції;

$Дз_с$ – старий коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;

$Дз_н$ – новий коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;

Ав – альтернативні витрати.

Розрахунок показників рентабельності і необхідної доходності інвестицій при оцінці доцільності зміни терміну кредитування виконується в такій послідовності (табл. 3.11).

Таблиця 3.11 – Методика розрахунку ефективності кредитної політики підприємства [56]

Показники	Алгоритм розрахунку
Прибуток від додаткового обсягу продажу ($П_д$)	$П_д = ВР \times Р_р$
Додаткова дебіторська заборгованість, пов'язана з новим продажем ($\Delta ДЗ$)	$\Delta ДЗ = \Delta ВР / К_{дзн}$
Інвестиції в $\Delta ДЗ$ ($І_{дзн}$)	$І_{дзн} = В_{зм}/Ц \times \Delta ДЗ$
Рівень дебіторської заборгованості до зміни терміну кредитування ($ДЗ_с$)	$ДЗ_с = ВР_с/К_{дзс}$
Новий рівень дебіторської заборгованості ($ДЗ_н$)	$ДЗ_н = ВР_с/К_{дзн}$
Інвестиції в додаткову дебіторську заборгованість, зв'язану з початковим обсягом продажу ($І_{дзп}$)	$І_{дзп}=ДЗ_н-ДЗ_с$
Загальні інвестиції в додаткову дебіторську заборгованість ($І_з$)	$І_з = І_{дзп} + І_{дзн}$
Необхідний прибуток додаткових інвестицій (до оподаткування) ($П_{\Delta і}$)	$П_{\Delta і} = А_в \times І_{дзп}$
Прибуток (збиток) від зміни періоду кредитування ($П_{пк}$)	$П_{пк} = П_д - П_{\Delta і}$

Примітка. Умовні позначення:
ВР – приріст виручки від реалізації у зв'язку з пом'якшенням кредитної політики;
$ВР_с$ – щорічний обсяг продажу в кредит;
$Р_р$ – рентабельність реалізації продукції;
$\Delta ДЗ$ – приріст дебіторської заборгованості;
$К_{дзс}$ – старий коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;
$К_{дзн}$ – новий коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;
Ц – ціна одиниці продукції;
$В_{зм}$ – змінні витрати на одиницю продукції;
$А_в$ – альтернативні витрати.

На базі досліджуваного підприємства АТ «Київський вітамінний завод» подано послідовність розрахунку ефективності кредитування. Вихідна інформація така:

1. Сума продажу товарів у кредит	120 млн грн
2. Середній період інкасації дебіторської заборгованості	40 днів
3. Продаж здійснюється на умовах	нетто 40 без знижки
4. Пропоновані умови продажу	нетто 55 без знижки
5. Рентабельність реалізації продукції	15%

6. Новий середній період інкасації дебіторської заборгованості	55 днів
7. Змінні витрати (витрати на виробництво, зберігання запасів тощо), у відсотках до обсягу реалізації	80%
8. Альтернативні витрати підприємства, зв'язані з одержанням і управлінням дебіторською заборгованістю	20%

Розрахунками встановлено, що таке пом'якшення кредитної політики призведе до зростання виручки від реалізації на 18 млн грн.

Підставляючи відомі дані у формули, подані в табл. 3.9, одержимо:

$П_д$ = 18 млн грн×0,15 = 2,7 млн грн.

ΔДЗ = 18 млн грн (/ 138 млн грн /360 :40)= 1,2 млн грн.

$І_{дзн}$ = 0,8×1,2 млн грн = 0,96 млн грн

$ДЗ_с$ =120 млн грн / 360:40 = 13,3 млн грн.

$ДЗ_н$ = 120 млн грн /360:55 = 18,46 млн грн.

$І_{дзп}$= 18,46 млн грн – 13,3 млн грн = 5,16 млн грн.

$І_з$ = 1,36 млн грн + 5,16 млн грн = 6,52 млн грн.

$П_{Δі}$ = 0,20×5,16 млн грн = 1,03 млн грн.

$П_{пк}$ = 2,7 млн грн – 1,03 млн грн = 1,67 млн грн.

Отже, прибуток від додаткового продажу перевищує прибуток на основі необхідної доходності інвестицій в додаткову дебіторську заборгованість на 1,67 млн грн, тому збільшення періоду кредитування з 40 до 55 днів необхідно вважати правильною зміною кредитної політики оскільки прибуток від додаткового продажу перевищує прибуток на основі необхідної доходності інвестицій в додаткову дебіторську заборгованість на 1,67 млн грн.

Етап 2. Розрахунок рівня знижки за дострокову оплату.

Критерієм надання знижки є така умова:

$$ΔДЗ × А_в > З_н × П × ВР_с, \quad (3.14)$$

де ΔДЗ – зменшення суми дебіторської заборгованості в результаті більш ранньої оплати;

$А_в$ − альтернативні витрати;

$З_н$ − відсоток знижки;

П – відсоток покупців, що бажають купувати продукцію зі знижкою;

$ВР_с$ – щорічний обсяг продажу в кредит.

Розрахунок економії та витрат при оцінці доцільності зміни знижки за ранні платежі виконується в такій послідовності (табл. 3.10).

Вихідна інформація для розрахунків така:

1. Сума продажу товарів в кредит	120 млн грн
2. Середній період інкасації дебіторської заборгованості	60 днів
3. Продаж здійснюється на умовах	нетто 50 без знижки
4. Пропоновані умови продажу	2/10, нетто 40
5. Новий середній період інкасації дебіторської заборгованості	30 днів
6. Покупці, що користуються знижкою (обсяг закупівель)	50 %
7. Альтернативні витрати підприємства, зв’язані з одержанням і управлінням дебіторською заборгованістю	15%

Таблиця 3.12 – Методика розрахунку ефективності надання знижки за ранні платежі [57]

Показник	Алгоритм розрахунку
Рівень дебіторської заборгованості до зміни знижки за ранні платежі ($ДЗ_с$)	$ДЗ_с = ВР_с' / К_{дзс}$
Рівень дебіторської заборгованості після введення знижки за ранні платежі ($ДЗ_н$)	$ДЗ_н = ВР_н' / К_{дзн}$
Зменшення інвестицій в дебіторську заборгованість ($ΔI_{дз}$)	$ΔI_{дз} = ДЗ_с - ДЗ_н$
Витрати на введення знижки за ранні платежі ($В_з$)	$В_з = З_ц \times П_п \times ВР_с$
Сума економії від зменшення дебіторської заборгованості після надання знижки за ранні платежі ($Е_{дз}$)	$Е_{дз} = А_в \times ΔI_{дз}$

Примітка. Умовні позначення:

$ВР'_с$ – щорічний обсяг продажу в кредит до зміни знижки за ранні платежі;

$ВР'_н$ – щорічний обсяг продажу в кредит після введення знижки;
$З_ц$ – знижка до ціни;
$П_п$ – питома вага покупців, що бажають одержати знижку;
$Е_{дз}'$ – сума економії від зменшення дебіторської заборгованості після надання знижки.

Рівень дебіторської заборгованості до зміни знижки за ранні платежі дорівнює 16,7 млн грн (120 млн грн / 360 : 50), а після введення знижки складе 10,3 млн грн (120 млн грн / 360 :40). Тобто скорочення інвестицій в дебіторську заборгованість для підприємства складе 6,7 млн грн (16,7 млн грн – 10,3 млн грн).

При зміні існуючих умов на 2/10, нетто 40 середній період стягнення заборгованості може бути зменшений до одного місяця. Альтернативні витрати введення знижки для підприємства складуть 1,2 млн грн (0,02 × 0,50 × 120 млн грн) щорічно. Економія з врахуванням альтернативних витрат від зменшення дебіторської заборгованості дорівнює 1,5 млн грн (0,15 ×10,3 млн грн). Отже, 2 %-а знижка є вигідною для підприємства.

Етап 3. Обґрунтування норм кредитоспроможності і встановлення рейтингу підприємств-покупців. Норми кредитоспроможності визначають мінімально прийнятну надійність підприємства при видачі йому комерційного кредиту. Критерії визначення кредитоспроможності тут вужчі і ліберальніші у порівнянні з банківськими. Тому для її оцінки достатньо аналізу показників фінансової звітності підприємств-покупців.

У світовій та вітчизняній практиці господарювання досить розповсюдженим є метод оцінки кредитоспроможності підприємства на основі фінансових коефіцієнтів. Першочергова роль тут відводиться показникам ліквідності оборотних коштів. Державними органами встановлені такі нормативні коефіцієнти для підприємств усіх видів діяльності (табл. 3.13).

Таблиця 3.13 – Нормативні значення коефіцієнтів ліквідності оборотних коштів у державних методиках для національного господарства України [57.]

Назва коефіцієнта	Методики		
	1	2	3
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,2	>0	0,2 – 0,35
Коефіцієнт швидкої ліквідності	–	0,6 – 0,8	–
Коефіцієнт покриття	>2,0	>1,0	1 – 1,5

Для розробки норм кредитоспроможності підприємств-покупців може бути використаний метод, який базується на оцінці економічної динаміки суб'єкта господарювання (див. розділ 3.1).

Результати інтегральної оцінки динаміки розвитку на прикладі умовного підприємства-покупця, подано в табл. 3.14.

Таблиця 3.14 - Інтегральна оцінка динаміки фінансово-економічного розвитку умовного підприємства (млн грн)

Показник	1-й рік	2-й рік	I 2/1	Фактичні ранги	Еталонні ранги
ЧП	25	146	5,84	1	1
ПР	310	677	2,18	2	2
ЧД	280	300	1,07	5	3
А	2150	2570	1,20	3	4
ПЗ	580	601	1,04	7	5
КЗ	490	521	1,05	6	6
ДЗ	206	225	1,09	4	7

Примітка. Умовні позначення:
ЧП – чистий прибуток;
ПР – операційний прибуток;
ЧД – чистий дохід;
А – активи;
ПЗ – поточні зобов'язання;
КЗ – кредиторська заборгованість;
ДЗ – дебіторська заборгованість.

Тепер оцінимо відхилення реальної динаміки розвитку від еталонної через коефіцієнт кореляції. Коефіцієнт кореляції рангів – це один з показників тісноти зв'язку (його ще називають ранговим коефіцієнтом кореляції Спірмена). Він розраховується за формулою [3.11].

Висновок про практичну значущість отриманих результатів аналізу можна зробити на підставі тісноти зв'язку фактичних і еталонних рангів за допомогою шкали Чеддока.

Коефіцієнт кореляції, розрахований за даними табл. 3.12, дорівнює 0,96. З цього можна зробити висновок, що за аналізований період фінансово-економічна діяльність підприємства мала позитивну динаміку, оскільки зв'язок між фактичними і еталонними рангами показників згідно шкали Чеддока дуже

високий. Отже, підприємство має високий рівень кредитоспроможності і є надійним клієнтом.

Пропонується встановити такі норми кредитоспроможності підприємств-покупців, використовуючи шкалу Чеддока (табл. 3.15).

Таблиця 3.15 - Норми кредитоспроможності підприємств-покупців

Коефіцієнти тісноти зв'язку нормативної та фактичної динаміки показників	Оцінка надійності клієнта
до 0,5	обмежена
0,51 – 0,70	посередня
0,71 – 0,90	добра
0,91 – 0,99	висока

Підприємствам, показники яких відповідають двом останнім групам, можуть надаватися пільгові умови придбання продукції, а з клієнтами першої групи – недоцільно укладати договори стосовно співробітництва з ними.

Етап 6. Оцінка ефективності кредитної політики. Приріст величини дебіторської заборгованості при наданні відстрочки платежу (ΔI) розраховується за такою формулою [51]:

$$\Delta I = [(DSO_N - DSO_0) \times (S_N / 360)] + V[(DSO_0 \times (S_N - S_0) / 360], \qquad (3.15)$$

де DSO_0 – оборотність дебіторської заборгованості у днях до зміни кредитної політики;

DSO_N – оборотність дебіторської заборгованості у днях після зміни кредитної політики;

S_0 – поточний валовий обсяг реалізації;

S_N – прогнозований обсяг реалізації після зміни кредитної політики;

V – змінні витрати у відсотках до валового обсягу реалізації (витрати на виробництво, на зберігання запасів, витрати кредитного відділу тощо).

Приріст прибутку (ΔP) за рахунок збільшення періоду кредитування

розраховується за такою формулою [51]:

$$\Delta P = (S_N - S_0) \times (1 - V) - k \times \Delta I - (B_N \times S_N - B_0 \times S_0) - (D_N \times S_N \times P_N - D_0 \times S_0 \times P_0), \quad (3.16)$$

де k – ціна інвестицій в дебіторську заборгованість;

B_0 – середній обсяг безнадійних боргів при поточному обсязі реалізації у відсотках від валового обсягу реалізації;

B_N – середній обсяг безнадійних боргів при поточному обсязі реалізації у відсотках від валового обсягу реалізації;

P_0 – частина обсягу реалізації зі знижкою у валовому обсязі реалізації до зміни кредитної політики (%);

P_N – частина обсягу реалізації зі знижкою у валовому обсязі реалізації після зміни кредитної політики (%);

D_0 – поточний відсоток торговельної знижки (до зміни кредитної політики);

D_N – прогнозований відсоток торговельної знижки (після зміни кредитної політики).

Отже, впровадження на досліджуваному підприємстві розробленої методики оцінки фінансового стану підприємства у динаміці, а також формування кредитної політики дозволить поліпшити ефективність використання оборотних коштів, фінансову стійкість і фінансову безпеку підприємства.

Висновки за розділом 3

Розроблено підхід до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства на основі нормативу динаміки показників, виходячи з того, що вона у значній мірі визначається ефективністю управління оборотними коштами.

Обґрунтовано систему відносних показників, які характеризують ефективність процесу формування і використання оборотних коштів підприємств. Проведено еталонне упорядкування пар показників за темпами їх зростання і побудовано їх динамічний ряд.

Аналіз на основі використання такого динамічного ряду дозволить виявити основні фактори і проблеми, що виникли у підприємства стосовно управління оборотними коштами, та попередити нові проблеми, управляти формуванням рівня фінансової безпеки підприємства.

Обґрунтовано методику формування кредитної політики підприємств, яка включає такі етапи: визначення терміну надання кредиту і розрахунок рівня знижок за дострокову оплату; встановлення норм кредитоспроможності і прийняття рішення про надання кредиту; проведення аналізу і контролю за справлянням боргів; оцінка ефективності кредитної політики; розробка умов мотивації персоналу.

Запропоновано оцінювати рівень фінансової безпеки підприємства на основі відхилення фактичної динаміки темпів розвитку від еталонної через коефіцієнт рангової кореляції за допомогою шкали Чеддока.

ВИСНОВКИ

В магістерській роботі на основі проведеного дослідженя здійснено теоретичний аналіз фінансової безпеки, виявлено основні чинники, що впливають на її формування і підтримання, розроблено методичні і практичні рекомендації щодо удосконалення методу оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. Основні висновки зводяться до наступного:

1. В сучасних умовах господарювання темпи та вектор напряму розвитку суб'єктів господарювання значною мірою залежать від стану сформованості їх фінансової безпеки.

2. На фінансову безпеку підприємства, яке функціонує в умовах бізнес-середовища, діють як зовнішні, так і внутрішні чинники. Чинниками зовнішнього середовища підприємства не можуть управляти, але повинні до них пристосовуватись і за допомогою дієвого менеджменту пом'якшувати їх негативну чи посилювати позитивну дію. Пріоритетними внутрішніми економічними чинниками, якими необхідно ефективно керувати, є: погане керівництво (владний склад керівників, недостатні знання керівництва, незбалансована адміністративна команда, відсутність стратегічного підходу, слабка дисципліна тощо); недостатній контроль (відсутність планування, недостатній фінансовий контроль, недостатність маркетингових зусиль); незбалансованість у діях (недостатність власного капіталу, неефективна структура витрат, здійснення великих інвестиційних проєктів тощо).

3. Якщо менеджмент підприємства не може пристосовуватися до впливу на фінансовий стан зовнішніх чинників, та ефективно управляти внутрішніми чинниками – це викликає негативні процеси у русі матеріальних і фінансових потоків, призводить до значних втрат і збитків і, як наслідок, втрати підприємством фінансової безпеки. З огляду на це актуальним напрямом функціонування суб'єкта господарювання є формування системи управління його фінансовою безпекою. Для забезпечення ефективного управління цим

процесом важливе значення має обґрунтування і відбір показників-індикаторів для дослідження і оцінки рівня фінансової безпеки підприємства.

4. Методологічною основою трактування сутності фінансової безпеки на рівні підприємства є концепція фінансової рівноваги, яка базується на збалансованості фінансових потреб і джерел фінансування. Основою фінансової рівноваги підприємства є правильна організація формування і розміщення власного капіталу за рахунок оптимізації структури активів за рівнем ліквідності та правильно сформованих пасивів за співвідношенням власного і залученого капіталу.

5. Методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємств, розроблені різними авторами, мають такі недоліки:

− оцінка рівня фінансової безпеки підприємства на основі аналізу динаміки одного або декількох індикаторів є неефективною, оскільки не враховує системний характер фінансової безпеки. При оцінці рівня рівня фінансової безпеки підприємства перевагу слід віддавати застосуванню інтегрального показника безпеки, котрий має отримуватися на основі використання багатовимірних статистичних методів;

− у значній частині методів не враховується взаємозв’язок фінансової безпеки із загрозами. Важливо оцінювати у кількісному плані саме взаємозв’язки як між інтегральним рівнем фінансової безпеки, так і між самими загрозами фінансовій безпеці;

− у проаналізованих підходах до оцінки рівня фінансової безпеки підприємств основну увагу приділяють поточній і ретроспективній оцінкам рівня безпеки на шкоду прогнозних оцінок на майбутнє.

6. Досліджуване підприємство є платоспроможним. Підприємство за рахунок наявних грошових коштів та очікуваних надходжень від дебіторів може повністю своєчасно розрахуватися з боргами короткострокового характеру.

За аналізований період середньорічна вартість оборотних коштів по підприємству зросла на 17,2 %, а чистий дохід від реалізації продукції – на 14,7 %, що призвело до деякого уповільненя оборотності оборотного капіталу.

Негативним явищем є зростання частки незавершеного виробництва (на 25,3%). Питома вага дебіторської заборгованості має тенденцію до зменшення, що є позитивним явищем. Проте частка грошових коштів за останній рік суттєво зменшилася. Таке становище може сприяти погіршенню платоспроможності досліджуваного підприємства.

Коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості свідчить, що у 2023 році підприємство на 1 грн дебіторської заборгованості залучало 1, 35 грн кредиторської, у 2024 році – 1,33 грн. Така політика підприємства є достатньо виваженою, що призводить до підвищення його іміджу у партнерів по бізнесу.

7. Результати проведеного аналізу свідчать, що досліджуване підприємство, не зважаючи на достатню фінансову стійкість, має певні фінансові проблеми з підтриманням платоспроможності на належному рівні. Оцінка фінансового стану підприємства свідчить, що його можна характеризувати як нормальний, що створює умови для забезпечення достатнього рівня його фінансової безпеки.

8. Розроблено модель формування та використання оборотних коштів, яка ґрунтується на ординальній оцінці економічної динаміки показників, що характеризують досліджуваний процес, яка дозволяє виявити основні фактори і проблеми, що виникли у підприємства стосовно управління ними, та попередити нові проблем, обґрунтувати і оцінити варіанти господарських рішень з точки зору того, як вони вплинуть на ефективність управління оборотними коштами на основі розрахунку прогнозованих оцінок фінансової стійкості, мінливості і стабільності формування та використання товарно-матеріальних запасів, дебіторської заборгованості та залишків грошових активів підприємства. Обгрунтовано підхід до визначення рівня фінансової безпеки підприємства на основі відхилення фактичного упорядкування показників за темпами росту з еталонними.

9. Запропоновано підхід до розробки кредитної політики підприємства, який повинен передбачати реалізацію таких заходів: визначення терміну надання

кредиту, розрахунок рівня знижок за дострокову оплату, обґрунтування показників кредитоспроможності і встановлення рейтингу підприємств-покупців, прийняття рішення щодо надання кредиту, проведення аналізу і контролю за справлянням боргів, оцінку ефективності кредитної політики.

Обгрунтовано підхід до комплексного управлінн дебіторською і кредиторською заборгованістю підприємства. Для аналізу взято такі показник діяльності підприємства : чистий дохід від реалізації продукції; собівартість реалізованої продукції; середні балансові залишки дебіторської заборгованості; середні балансові залишки кредиторської заборгованості; зміна балансових залишків запасів.

На основі поданих даних розраховано показники, що характеризують рух дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві з метою виявлення надлишку чи дефіциту грошових коштів у конкретний період для прийняття відповідних заходів для збалансування їх надходжень і витрат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Подольська В. О. Дискримінантний аналіз як засіб удосконалення методики діагностики банкрутства підприємства. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. № 577. С. 322-327.

2. Бланк І.А. Антикризове фінансове управління підприємством. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2006. 672 с.

3. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством : навч. посіб. 2-е вид., виправл. і доп. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 504 с.

4. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2000. 412 с.

5. Фінанси підприємств : підручник. За наук. ред. А. М. Поддєрьогіна. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : КНЕУ, 2000. 460 с.

6. Міхаліцька Н. Я. Фінансова криза на підприємстві як передумова та причина банкрутства. URL: http://www.rusnauka.com/-23_NTP_2010/Economics/70408.doc.htm.

7. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : МАУП, 2004. 328 с.

8. Кудлаєнко С. В. Особливості фінансової кризи на машинобудівних підприємствах Хмельниччини. *Вісник Хмельницького національного університету.* Хмельницьк. 2010. № 6. Т. 3 С. 187−189.

9. Коваленко В.В., Суганяка М.В., В.І. Фучеджи В.І. Антикризове фінансове управління в системі суб’єктів економічної діяльності: методи та інструменти оцінювання : монографія. Одеса : 2013. 381 с.

10. Череп А.В., Бугай В.З., Череп О.Г., Горбунова А.В. Управління життєзабезпеченням промислових підприємств шляхом формування антикризових заходів : монографія. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2019 р. 190 с.

11. Коваленко В.В., Суганяка М.В., В.І. Фучеджи В.І. Антикризове фінансове управління в системі суб’єктів економічної діяльності: методи та

інструменти оцінювання : монографія. Одеса : 2013. 381 с.

12. Гусятинський М. В., Татьяніна С. М., Березинець Ю. В. Антикризове державне управління банківською діяльністю. *Причорноморські економічні студії.* 2020. Вип. 58-2. С. 112–117.

13. Іванюта С. М. Антикризове управління в аграрній сфері контролінгу : автореф. дис. д-ра екон. наук : 08.06.01. Київ, 2006. 20 с.

14. Косарєва, І. П., Хохлов, М. П., Кобзар, Ю. В. Економічна сутність та особливості антикризового фінансового управління на підприємстві. *Економіка і суспільство*. 2018. №17. С. 236–241. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-17-39.

15. Мельник Л. М., Автонас О. І. Механізм реалізації політики антикризового фінансового управління на підприємстві. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 16. С. 220 - 225.

16. Edward I. Altman. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. Journal of Finance 23 (4): 589-609, 1968.

17. William H. Beaver. Financial Ratios as Predictors of Failure. Journal of Accounting Research 4: 71-111, 1966

18. Shi, Y., & Li, X. (2019). An overview of bankruptcy prediction models for corporate firms: A systematic literature review. Intangible Capital, 15(2), 114-127. URL: https://doi.org/10.3926/ic.1354.

19. Хмелюк А.В., Масюк А.О. Моделі діагностики банкрутства великих підприємств. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2022. №1(4). С. 95-102.

20. Рябенко Г., Верланов О., Звягінцева О., Клименко С. Антикризове фінансове управління підприємством: теоретичний аспект. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 1(48). С.125-128. URL: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-17

21. Шаранов Р.С. Алгоритм антикризового управління підприємства. *Центральноукраїнський науковий вісник*. Економічні науки. 2021. Вип. 6 (39). С. 288–296.

22. Пашута Н.Т. Федулов Л.І. Антикризове управління підприємством: проблеми та шляхи вирішення в умовах України. *Персонал*. 2018. №4. С. 84-90.

23. Жилінська Л. О. Теорія, методологія, практика управління розвитком промислових підприємств : монографія. Маріуполь : ПДТУ, 2015. 429 с.

24. Коваленко О. В. Антикризове управління: теорія, методологія та механізми реалізації : монографія. Запоріжжя, ЗДІА. 2011. 212 с.

25. Іванюта С. М. Антикризове управління в аграрній сфері контролінгу : автореф. дис. д-ра екон. наук : 08.06.01. Київ, 2006. 20 с.

26. Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / за ред. Т. Г. Васильціва. Львів : ВИДАВНИЦТВО, 2012. 386 с.

27. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій : монографія. Київ : Київ. нац. тор.-екон. ун-т, 2001. 580 с.

28. Горбачук Ю. А., Кушнір Н. Б. Економічна діагностика: Інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення. Рівне : НУВГП, 2007. 176 с.

29. Підхомний О. М., Яструбецька Л. С. Індикатори оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Економічні науки : зб. наук. праць. Сер. облік і фінанси*. Луцьк. 2007. Вип. 23. С. 234 – 237.

30. Конспект лекцій з дисципліни «Управління потенціалом підприємства» для студентів ЗДІА спеціальностей 7.050107 і 8.050107 «Економіка підприємства» / укл. Г. М. Остапова, Р. В. Севастьянов. Запоріжжя : ЗДІА, 2006. 212 с.

31. Ареф'єва О. В., Кузенко Т. В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки. *Актуальні проблеми економіки.* Київ. 2009. № 1. С. 98 – 103.

32. Грицюк Н. А. Методичні підходи до обґрунтування індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Проблеми науки.* Київ. 2008. № 6. С. 31–35.

33. Судакова О. І. Економічна діагностика банкрутства підприємства. *Економічний простір*. 2008. №14. С. 198-206.

34. Антоненко В. М., Портнова Г. О. Дослідження, апробація та розвиток наукових підходів до оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2012. №1. С. 345-355. URL: http:// ea.dgtu.donetsk.ua:-8080/jspui/bitstream/.../25452/.

35. Косянчук Т. Ф. Аналіз підходів до оцінки рівня економічної безпеки промислового підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. №3. Том 1 (212). С. 59-62.

36. Шеремет О. О. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : «Кондор», 2005. 196 с.

37. Даниленко В. А. Застосування моделей діагностики банкрутства для оцінки фінансової стійкості промислових підприємств України. «Науковий вісник Академії муніципального управління». Зб. наук. праць, серія «ЕКОНОМІКА». 2009. Вип 7. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/ ekon/2009_7/09 dvaeou.pdf.

38. Клочан В. П., Клочан В. В., Костаневич Н. І. Оцінка моделей діагностики банкрутства. Економіка АПК. Київ. 2010. №1. С. 97-101.

39. Шляга О. В., Степанчук О. І. Аналіз підходів до оцінки рівня економічної безпеки промислового підприємства. Theory and practice: problems and prospects. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_8_037.

40. Забіяко С. В., Свєтлова Є. С. Ризик-менеджмент – основа економічної безпеки підприємства. *Захист інформації. Конфідент*. 2002. № 3. С. 51–55.

41. Економіка підприємства (структурно-логічний посібник) / за ред. С. Ф. Покропивного. Київ : КНЕУ, 2001. 457 с.

42. Ілляшенко С. М. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки. Актуальні проблеми економіки. 2003. № 3. С. 12-19.

43. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. Й. М. Петровича. 2-ге вид., виправ. Львів : Моноліт, 2007. 580 с.

44. Ареф’єв В. О. Моделювання управлінських впливів щодо формування системи фінансової безпеки підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості. Харків. 2011. № 36. С. 110 – 112.

45. Мойсеєнко І. П., Демчишин М. Я. Економетричний аналіз стану економічної безпеки суб’єктів господарювання Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутрішніх справ : зб. наук. праць. Сер. Економічна. Львів. 2010. Вип. 3. С. 251–263.

46. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізми забезпечення : монографія. Київ : Лібра, 2003. 280 с.

47. Звіт про управління за 2024 рік. АТ «Київський вітамінний завод». URL: https://www.vitamin.com.ua/uk/document_year/2024-rik-uk/.

48. Річні звіти щодо діяльності АТ «КИЇВСЬКИЙ ВІТАМІННИЙ ЗАВОД». URL: https://www.vitamin.com.ua/uk/about/informacziya-dlya-akczioneriv-ta-stejkholderiv/.

49. Тютюнник Ю.М. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : Знання, 2012. 815 с.

50. Горбунова А.В. Ліквідність в оцінці і діагностиці фінансового стану підприємства : монографія. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2015. 214 с.

51. Brealey, R. A., Myers, S. C., & Allen, F. (2020). *Principles of Corporate Finance*. 13th ed. New York: McGraw-Hill Education.

52. Терещенко О.О. Управління фінансовою санацією підприємств : підручник. Київ : КНЕУ, 2006. 552 с.

53. Череп А.В., Бугай В.З., Горбунова А.В. Стратегія і тактика антикризового управління підприємством в умовах невизначеності : монографія. Запоріжжя : видавець ФОП Мокшанов В.В., 2022. 274 с.

54. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємництві : монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 480 с.

55. Кредитна політика. URL:

https://www.google.com/search?client=opera&q=кредитна+політика+підприємсва&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8.

56. Бугай А.В. Формування та ефективне використання оборотних коштів на машинобудівних підприємствах. Автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.04. Класичний приватний університет. Запоріжжя. 2009. 195 с.

57. Горбунова А.В. Ліквідність в оцінці і діагностиці фінансового стану підприємства : монографія. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 214 с.

58. Кривозуб, В.О. Діагностика стійкості та антикризове управління підприємством : монографія / В.О. Кривозуб. Івано-Франківськ : 2021. 70 с. URL: https://ir.nmu.org.ua/entities/publication/c3d85125-9b57-4210-9058-9cd95b87d6d0.

59. Грушко В. Антикризове управління: імператив сучасної економіки : збірник матеріалів круглого столу В. Грушко. Київ : Видавництво Університету «КРОК», 2021. URL: https://monograph.krok.edu.ua/-index.php/books/catalog/book/25 monograph.krok.edu.ua/

60. Орлюк К.С., Фощій П.М. Особливості антикризового управління підприємством. *Результати наукових конференцій НТУ «ХПІ»*. Харків : ФОП Томенко Ю.І., 2022. С. 89-90. URL: repository.kpi.kharkov.ua.

61. Гудзь О.Є., Півнюк А.В. Принципи антикризового управління підприємств. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2022. № 3-4(40). DOI:10.31673/2415-8089.2022.031216.

62. Пальчевський, В.А. Антикризове управління підприємством в умовах дестабілізації зовнішнього соціально-економічного середовища. *Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. «Менеджмент та маркетинг як фактори розвитку бізнесу в умовах економіки відновлення», 18-19 квітня 2023 р.,* м. Київ: відп. ред. В.В. Храпкіна, К.В. Пічик; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2023. С. 268-270.

63. Орнісіфорова, В.Ю., Болотова, Т.М. Антикризове управління в системах ризик-менеджменту та управління економічною безпекою підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2023. С. 83-87.

64. Чуркіна, І.Є., Рябоконь, А.Є. Система антикризового управління підприємствами в умовах світової нестабільності. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2024. Том 23 № 3(58).

65. Карпенко Н.М. Антикризове управління підприємством в сфері туризму : монографія. Київ : Поліграф-Сервіс, 2024. URL: https://dspace.kntu.kr.ua/items/d0dc1d51-e8ea-47b0-a3f5-5925712561b9 dspace.kntu.kr.ua.

66. Левковець Н. Удосконалення антикризового управління підприємством в умовах воєнного стану. *Вісник Полтавського державного аграрного університету. Серія «Економіка, управління та фінанси».* 2024. № 2(4).

67. Насад, Н.В., Терещук, С.А. Антикризове управління ризиками підприємств в період війни. *Український економічний часопис*. 2025. № 8(12).

68. Соболєва, Г. Формування антикризової політики управління підприємством. *Економіка та суспільство.* 2022. № 41. С. 54 DOI:10.32782/2524-0072/2022-41-54.

69. Орлюк, К.С. Алгоритм антикризового управління підприємства. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки.* 2021. № 6(39). С. 288-296.

70. Токмакова І.В., Панченко Н.Г., Кургузова М.Ю. Розроблення антикризової стратегії підприємства в умовах цифрової трансформації. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2022. № 76-77.

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Рюмшин Дмитро Олександрович, студент 2 курсу, заочної форми здобуття освіти, економічного факультету, спеціальності 073 Менеджмент, освітньої програми Управління фінансово-економічною безпекою, адреса електронної пошти dimon.108di93@gmail.com, підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Антикризове управління АТ «Київський вітамінний завод» як інструмент забезпечення його фінансової безпеки» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений:

− заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

− згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

_____ _____ Д.О. Рюмшин

(дата) (підпис) (ініціали, прізвище)